

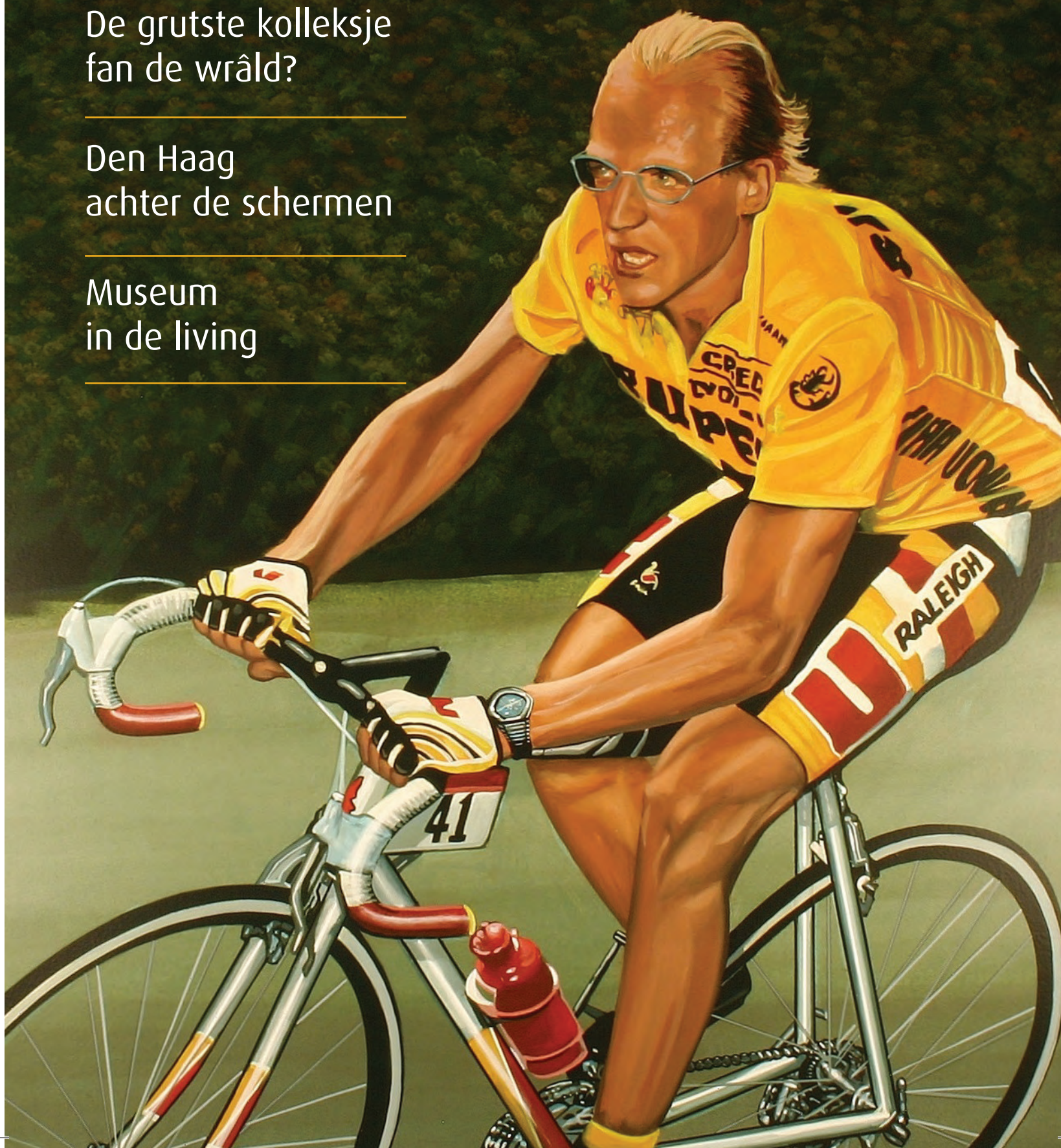
de
SPORTWERELD

Geschiedenis en achtergronden van de sport • #72 • 2015

De grutste kolleksje
fan de wrâld?

Den Haag
achter de schermen

Museum
in de living

In dit nummer

Van de redactie	3	Museum in de living	24
		<i>Thomas Ameye</i>	
De grutste kolleksje fan de wrâld?	4	De zoektocht naar snelheid	27
<i>Fons Kemper</i>		<i>Wim Zonneveld</i>	
De afgelaste primeur	9	De antieke breedtesport	31
<i>Jurryt van de Vooren</i>		<i>Ruud Stokvis</i>	
Sutemi (offerworp)	11	Publicaties sportliteratuur	33
<i>Onno Kusters</i>		<i>Wilfred van Buuren</i>	
Den Haag achter de schermen	12	Medewerkers de <i>SPORTWERELD</i> #72	34
<i>Theo Bollerman</i>		De redactiecommissie	35
Collector Items van... Cees van Nijnatten	17	Colofon	36
<i>Jan Luitzen</i>			
Pander, Donoghue, Panshin en... Jurrijens	21		
<i>Wim Zonneveld</i>			

SPORTSERVICE
DRUKWERK
OOK ONLINE

Bestel uw drukwerk
snel en voordelig!

WWW.SPORTSERVICE DRUKWERK.NL

Van de redactiecommissie

In 1927 zag W.J. (Willem Jacob) Lugard, een reis- en toerismejournalist uit het oosten des lands, zich om gezondheidsredenen genoodzaakt zijn werkzaamheden te staken als hoofdredacteur van het ANWB-orgaan *De Kampioen*. Het blad greep de gelegenheid aan om een nieuwe koers in te zetten. Zijn opvolger Jan Feith werd als 'journalistiek-literair leider' – heel modern – onderdeel van een team, waarover in de editie van 1 juli 1927 was te lezen: 'De nieuwe keuze van redactievoering brengt mee te breken met het éénhoofdig redacteurs-stelsel. Wat dit betreft toont ons weekblad met zijn tijd mee te gaan, waarin in velerlei journalistieke kringen de verdeling van redactionele arbeid zich tot een nuttig systeem blijkt te ontwikkelen.'

Waarna een lange uiteenzetting van het 'waarom' en 'hoe' volgde, afgesloten door: 'Vandaar dat de vorm is gekozen eener redactiecommissie, in geregelde samenwerking het ééndrachtige doel nastrevend.'

Bijna 98 jaar later. Toen Sven Portz wegens drukke besognes met andere projecten als hoofdredacteur moest afhaken, dacht *de SPORTWERELD*, een blad met een ietwat bescheidener oplage dan *De Kampioen*: Wow, dat gaan wij ook zo doen. We vormen een Nederlands-Belgische redactiecommissie die met haar tijd meegaat en in geregelde samenwerking één doel nastreeft: de sportgeschiedenis van Nederland en België verder uitdiepen en beschrijven, en bekender maken bij een breder publiek. Hoe? Het doel blijft om inhoudelijk en stilistisch goed geschreven wetenschappelijke én journalistieke artikelen te blijven presenteren, met fraaie afbeeldin-

gen erbij. Maar bij voorkeur in een vernieuwde vormgeving. In kleur. Dat laatste gaat niet van de ene op de andere dag; er zijn samenwerkende partners nodig om de materiële consequenties van zo'n professionaliseringslag te kunnen realiseren. De redactiecommissie belooft de trouwe abonnees van *de SPORTWERELD* dat ze daar in 2015 serieus werk van gaat maken; de eerste gesprekken daartoe zijn al gevoerd. We zullen u ervan op de hoogte houden.

In deze editie zijn al wat bescheiden lay-out-veranderingen doorgevoerd en kleuren toegevoegd. Ook hebben we een nieuwe rubriek gelanceerd: *Collector Items van...* Daarin komen sportcollecteurs aan het woord over hun soms héél ver gaande verzameldrift op het gebied van sport. Bent of kent u ook zo'n iemand, meld het ons vooral via info@desportwereld.nl.

Verder zijn we ook in andere input van u als lezers geïnteresseerd. Heeft u specifieke kennis van of bijzondere documentatie over een sporthistorische gebeurtenis van belang... laat het ons weten, zodat we daar in een volgend nummer aandacht aan kunnen besteden.

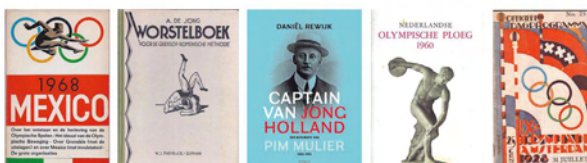
Tot slot danken we Sven Portz voor zijn inzet in 2014 voor *de SPORTWERELD* en alle auteurs voor hun bijdragen aan #72.

Veel leesplezier gewenst!

De redactiecommissie
Jan Luitzen, Wim Zonneveld, Pascal Delheye en
Marnix Koolhaas

Dé webshop voor sportgeschiedenis

Sportmusea in Nederland: het Eerste Friese Schaatsmuseum in Hindeloopen

DE GRUTSTE KOLLEKSJE FAN DE WRÂLD?

Fons Kemper

Aardewerktegel met kind op prikslee, omstreeks 1725. Bron: www.geheugenvannederland.nl.

In de met Hindelooper schilderkunst en antieke schaatstegeltjes gedecoreerde ruimte tussen het petit-restaurant 'de Friese doorloper' en het schaatsmuseum, is een groepje mensen neergestreken. Al snel wordt duidelijk dat zij hun aanwezigheid op het WK-afstanden in Thialf Heerenveen combineren met een bezoek aan het Eerste Friese Schaatsmuseum in Hindeloopen. Hemelsbreed zo'n 35 km van elkaar verwijderd. Zo wordt in Friesland, onze nationale schaatsprovincie bij uitstek, het heden en verleden van de Nederlandse schaatscultuur verbonden.

Het schaatsen zit ons in het bloed, al vele honderden jaren. Dat blijkt uit talloze archeologische vondsten en oude afbeeldingen die laten zien hoe mensen zich over het bevroren water verplaatsten. Aanvankelijk werd er op het ijs alleen gegleden. Dat gebeurde op 'schenkels': stukken bot uit de achterpoot van een rund of paard die glad gemaakt werden. Er werden in die botten gaten geboord die met banden onder de schoenen bevestigd konden worden. De voorwaartse beweging op deze 'glissen' kwam tot stand door het krachtig afzetten met één (tussen de benen) of twee prikstokken (in iedere hand een). Zo konden in de winter als vaarten en meren met ijs bedekt waren, goederen en producten op een slee achter de 'schaatser' alsnog vervoerd worden. Alleen de effectiviteit van het zich voortduwen op de 'glissen' was niet groot.

Marnix Koolhaas, schaatshistoricus, stelt dat met de uitvinding van het glijijzer gevat in een houten blok, de victorie van het schaatsenrijden in de lage landen is begonnen.¹ De zijwaartse afzet op zo'n enkelvoudig ijzer maakt het mogelijk om, eenmaal de techniek onder de knie, flinke snelheden te ontwikkelen.

In Friesland met zijn vele waterwegen doet de nieuwe schaats snel zijn intrede. Als de vrachtschepen en trekschuiten ingevroren zijn, houdt de schaats de mobiliteit in de samenleving deels in stand. Bezoek aan familie en vrienden blijft ook tot de mogelijkheden behoren, mits de ijswegen sneeuwvrij gehouden worden. Het schaatsen vervult niet alleen een belangrijke sociaal-economische functie, ijsvermaak is een

¹ Koolhaas, Marnix. *Schaatsenrijden. Een cultuurgeschiedenis*. Amsterdam: L.J. Veen, 2010.

ander uitvloeisel van de kunst van het schaatsenrijden. De beroemde schilderijen met winterlandschappen uit de Gouden Eeuw laten zien hoe jong en oud zich in een strenge winter vermaken. Het ijs geldt tot op zekere hoogte ook als een vrijplaats waar standsnormen hun zeggingskracht even verloren: 'Op het ijs is ieder gemeen, die geen meid heeft neemt er een', luidde een spreekwoord uit die tijd. Zo kunnen arm en rijk, adel en burgerij elkaar ontmoeten en zich vermaken op de tijdelijke openbare ruimte die ijs heet.

Vanaf eind achttiende eeuw zijn in Friesland de kortebaanrijderijen heel populair. Daar waren voor werkloze schippers en landarbeiders aardige prijzen te verdienen. De wedstrijden werden gadeslagen door honderden toeschouwers, die de plaatselijke herbergier – vaak de organisator – een goede omzet bezorgden. Talloze afbeeldingen en aankondigingen van deze wedstrijden zijn bewaard gebleven en tonen het belang van deze vroege sportevenementen in Friesland.

De productie van schaatsen is heel lang een lokale of regionale aangelegenheid geweest. Dat heeft er toe geleid dat er honderden soorten en typen vervaardigd zijn, door bijna evenzovele makers. Daarmee is de schaats een interessant en gewild verzamelobject geworden met veel liefhebbers, ook internationaal. In ons land hebben die zich georganiseerd in Verzamelkring de Poolster. Een stichting waar eveneens een zevental, meestal regionaal georiënteerde, schaatsmusea deel van uitmaakt.

In dit artikel over de Nederlandse sportmusea staat het Eerste Friese Schaatsmuseum, gevestigd in Hindeloopen, centraal. Ondanks de malaise in de wereld van de sportmusea weet dit gespecialiseerde museum zich al meer dan dertig jaar staande te houden.² Bijzonder is dat het museum het gehele jaar is opengesteld en dagelijks bezocht kan worden. Op jaarbasis komen er plusminus 20.000 personen kijken naar de in velerlei opzicht unieke collectie. Het museum functioneert zonder subsidie van welke instelling of overheid dan ook. Zoals blijkt, kan

dat alleen door de combinatie van restaurant, Hindelooper kunstatelier en museum. En niet op de laatste plaats door de onvermoeibare inzet van de oprichter en zijn complete gezin.

Van verzamelaar tot conservator

'Je witte it fansels nooit, mar it koe wolris de grutste kolleksje fan de wrâld wêze.'

Aan het woord is Gauke Bootsma (1942), en wie door zijn particuliere museum loopt, is onder de indruk van de collectie die hij in de loop der tijd op dit terrein heeft weten op te bouwen. De van geboorte Hindelooper is zijn leven lang al gefascineerd door het schaatsen. Zelf was hij een verdienstelijk kortebaanrijder, bekleedde de functie van voorzitter van de plaatselijke ijsclub en die van rayonhoofd van de IJswegencentrale – afdeling Hindeloopen. En sinds 1983 is hij dan ook conservator van een eigen schaatsmuseum.

Bootsma is schilder van Hindelooper volkskunst. Al meer dan een halve eeuw beschildert hij in de lokale stijl meubels, sleeën, gebruiksvoorwerpen als dienbladen en ander kleingood. In de beginperiode kwam daar het verzamelen bij van oude wandtegels met schaatsers en wintertaferelen. 'Maar dan krijg je een paar krulschaatsen en ben je verloren.'

Die verzamelwoede leidde in eerste instantie tot een bescheiden zoldermuseum boven het schildersatelier en de winkel. Het werd op 28 april 1983 geopend door Elfstedentochtwinnaar Jeen van den Berg (1954). Die onthulde het uithangbord, dat natuurlijk de vorm van een Friese schaats heeft.

Door tal van overnames en schenkingen moest het museum daarna regelmatig uitbreiden en verhuisde diens gevolg naar de begane grond. Daar is nu zo'n 500 vierkante meter beschikbaar om de vele bijzondere attributen die met het schaatsen in brede zin te maken hebben, uit te stallen. Het museum onderscheidt zich daarmee van andere verzamelingen die vooral de diversiteit in soorten en typen schaatsen laten zien.

De geschiedenis van de Elfstedentochten is een van de pijlers van het museum en ligt ten grondslag aan tal van verwante activiteiten, zoals de reünies van deelnemers en bestuurders van de afgelopen tochten. In 2009 wordt ter

² Zie de twee openingsartikelen in de najaarseditie 2014 (#71) van de *SPORTWERELD* over de zwerftocht van het sporterfgoed en de teloorgang van de Olympic Experience in Amsterdam.

herinnering aan het feit dat 100 jaar geleden de eerste tocht gereden werd, het museum tijdelijk omgebouwd tot tv-studio met zittribunes waarop veel oud-Elfstedentochters te vinden zijn.

De nauwe contacten met de schaatswereld maken dat het museum de beschikking heeft gekregen over veel uniek, soms wel heel persoonlijk, materiaal. De 'vrienden van het schaatsmuseum' waartoe bekende oud-schaatsers en -schaatssters behoren, vormen een belangrijk netwerk voor het museum.

Elfstedentocht: sterke verhalen en sterk water

Het omvangrijkste deel van het museum is gewijd, hoe kan het anders op Friese bodem, aan de Elfstedentocht. Gauke Bootsma beklemtoont dat nog niet alles daarover geëxposeerd is. In zijn 'schatkamer' op zolder liggen nog de nodige attributen en stapels documentatie. Voor dit laatste weet men hem makkelijk te vinden. Historici en journalisten zijn regelmatig te gast om bij te praten. Recent kwam zelfs een verzoek uit Japan om gegevens over de Elfstedentocht te leveren. De collectie groeit nog steeds en met nieuwe items wordt de historie van de Elfstedentocht verder ingekleurd.

Aan elk van de vijftien tot nu toe verreden tochten is een aparte vitrine gewijd. Van iedere winnaar zijn er speciale objecten te zien, variërend van medailles tot kledingstukken en van stempelkaarten tot correspondentie en veel schaatsen natuurlijk.

Minne Hoekstra, de allereerste winnaar in 1909, schreef niet alleen de schaatswedstrijd op zijn naam, maar kreeg later ook nog de prijs voor het beste verslag over de gereden tocht. Hij volbracht de tocht op een paar schaatsen van het merk Hoekstra uit Warga, de schaatsenmakerij van zijn vader.

Ook bij de 'bedenker' van de Elfstedentocht als wedstrijd, Pim Mulier, wordt in de expositie stilgestaan. Hij kon er in 1909 zelf niet bij zijn, maar reed in 1917 op bijna 52-jarige leeftijd als toerrijder een keer de Elfstedentocht.

De Elfstedenvitrines zijn gevuld met sterke verhalen en foto's van stoere rijders; de heroïek druipt er vaak van af. Karst Leemburg, de win-

naar op 12 februari 1929, laat zich na het volbrengen van de tocht afbeelden met krans, medaille en schaatsen. In zijn ene hand houdt hij een zilveren beker geschonken door Pim Mulier en in zijn andere hand een forse sigaar. Bijzonder zijn ook de later door hem vertelde belevenissen. 'Nadat ik even gerust had in mijn ledikant, kwam ik tot de ontdekking dat de grote teen van mijn linkervoet van de kou had geleden. Ik dompelde hem in een flinke bak ijskoud water. Later bleek dat ik dit goed gedaan had, want hij was werkelijk bevroren.'

Helaas voor Leemburg was de toegepaste zelfzorg niet afdoende. Zijn teen moest alsnog geamputeerd worden. Jarenlang stond die in een flesje met sterk water naast zijn prijzen op de schoorsteenmantel. Het afvriezen van ledematen overkwam meer Elfstedentochters, vertelt Bootsma. In de barre tocht van 1963 arriveerde Tinus Udding bij een temperatuur van -18 graden Celsius als 31ste. Ook zijn grote teen was bevroren en moest onder het mes. Het resultaat van die ingreep is te zien in de vitrine over de meest beruchte tocht uit de Elfstedengeschiedenis, die door Reinier Paping werd gewonnen en hem de status van een nationale sportheld verleende.

Van iedere winnaar wordt wel iets bijzonders getoond. Het schaatspak met nummer 13 waarin Evert van Benthem in 1985 en 1986 de tocht won, is met enkele andere attributen door hem aan het museum geschonken, voordat hij naar Canada emigreerde.

Holland

Het sterke accent op de Friese schaatstraditie in het museum mag niet verhullen dat er elders in het land ook flink geschaatst werd. In het westen waren bijvoorbeeld de zogeheten 'pijpen-tochten', met Gouda als keerpunt, heel populair. Daar werd door de deelnemers een Goudse pijp aangeschaft die op revers of de muts bevestigd werd. Zonder te breken moest die pijp als bewijs voor getoonde schaatskwaliteiten mee terug genomen worden naar de startplaats. Ook dit stukje Hollandse schaatscultuur is terug te vinden in Hindeloopen.

In het oog springt verder een grote vitrine van

de Amsterdamsche IJclub (AIJC). De vitrine en de inhoud zijn een donatie van de desbetreffende vereniging die op zoek was naar een plek om hun rijke schaatsverleden onder te brengen.

De AIJC is op 21 december 1864 opgericht en kan beschouwd worden als één van de oudste ijsclubs van Nederland. In de beginjaren beschikte de club nog niet over een vaste baan, maar werden er op verschillende locaties in de stad schaatswedstrijden georganiseerd: aan de Amstel bij 't Kalfje, bij het Oude Tolhuisgat aan het IJ, op de Herengracht en in het Vondelpark (destijds: Vondelspark).

Later kon de ijsclub, zoals op de vergunning van B&W staat, gebruik maken 'van de wateroppervlakten tusschen de Paulus Potterstraat en de Hobbemakade', het Museumterrein (nu: Museumplein) waar Jaap Eden in januari 1893 de eerste officiële wereldkampioen werd. In een volgende fase verhuisde de AIJC naar een terrein achter het Olympisch Stadion; de toegangsweg naar hun baan kreeg de toepasselijke naam Ijsbaanpad. In de vitrine zijn onder meer de oprichtingstatuten van de AIJC, veel historisch materiaal in de vorm van voorwerpen en diverse akten te zien.

Schaatsenmakers

In enkele levensechte opstellingen (diorama's) wordt aandacht besteed aan de wijze waarop vroeger schaatsen in ons land gemaakt werden. Veelal waren schaatsen het resultaat van samenwerking tussen de plaatselijke smid voor het glijijzer, een houtbewerker voor de voetplaat en de schoenmaker voor de nodige leren riemen en banden ter bevestiging. Schaatsen werden 's winters geproduceerd als het normale werk stillag. Tot ver in de negentiende eeuw werden schaatsen op deze ambachtelijke wijze gemaakt. Soms plaatste de smid een merkteken in het glijijzer waardoor de naam van de maker(s) bewaard is gebleven.

Pas in de twintigste eeuw ontstaan er werkplaatsen waar complete schaatsen worden gemaakt. Illustere Friese namen zijn in dit verband: Hoekstra uit Warga, Batavus in Heerenveen en Nooitgedacht uit IJlst. Schaatsenfabriek Ruiters uit Akkrum (1860-1970) heeft in

Poster van de firma Nooitgedagt, omstreeks 1930.
Bron: Eerste Friese Schaatsmuseum.

het museum een eigen plek. De gehele bedrijfscollectie inclusief documentatie van deze schaatsenmaker is na de opheffing van de fabriek in het bezit gekomen van het schaatsmuseum. Ruiters is lange tijd hofleverancier geweest, zo blijkt uit het archief. Koningin Wilhelmina bestelde regelmatig schaatsen in Akkrum, waaronder de 'koninginnenschaatsen' voor haar oudste dochter.

Al deze illustere schaatsenmakers bestaan niet meer. Eind jaren zeventig van de vorige eeuw stopte Nooitgedagt in IJlst als een van de laatste fabrikanten met het maken van schaatsen. Op de zogeheten 'houtjes' van met name deze fabriek hebben generaties Friezen en Hollanders leren schaatsen. Op veel posters en originele naam-borden in het museum en restaurant is die glorie nog terug te vinden.

Oranje

Willem Alexander schaatste de Elfstedentocht in

De zilveren kunstschaatsen van Baron de Woelmont. Bron: Eerste Friese Schaatsmuseum.

1986 uit onder de naam W.A. van Buren. De schaatsen en zijn stempelkaart zijn te vinden in de vitrine met de titel 'Oranje op het ijs'. Verder zijn diverse leden van het Koninklijk huis al schaatsend te zien op foto's, waaronder enkele van Koningin Wilhelmina en de prinsessen op de Hofvijver. Een medaille uit 1896 van Koningin Wilhelmina voor Jaap Eden, na zijn derde wereldtitel in St. Petersburg, toont aan dat het Koninklijk Huis het schaatsen altijd erg heeft gewaardeerd. Eind jaren dertig stelde koningin Wilhelmina zich persoonlijk garant voor de kosten van het sneeuwvrij maken van de Elfstedentochtroute.

Rolls Royce onder de schaatsen

De zilveren schaatsen van baron Frederic Felix Eugene de Woelmont (1769-1829) beschouwt Bootsma als een van de topstukken uit zijn collectie. Er kan geen twijfel over bestaan voor wie de schaatsen destijds gemaakt zijn, want in de hak van een van de schaatsen staat gegraveerd: *Mr. le Sénateur Baron de Woelmont*. In de andere hak staat: *Hommage de l'inventeur*. Maar wie deze kunstzinnige uitvinder of maker geweest is, blijft gissen. Een naam of initialen ontbreken.

Over de baron weten we iets meer. Hij woonde op kasteel Ammersoyen in de Bommelerwaard en was onder andere kamerheer van koning Willem I. Hij heeft deze schaatsen vermoedelijk rond 1790 als geschenk gekregen. De schaatsen zijn kunstig gegraveerd met wintertaferelen op

het metalen glijijzer en laurierkransen onder de zilveren voetplaat. De voetsteunen zijn met een draaistang naar voren of achteren te verplaatsen. De hak van de schoen kan door een eveneens verstelbare klem worden vastgezet. Het is een uniek stel sierschaatsen waar gezien de kleine braampjes wel degelijk op gezwierd is.

Overigens bezit het museum nog een stel zilveren schaatsen die ooit gemaakt zijn voor een Amerikaanse toerist. Zijn verlangen naar een dergelijk paar schaatsen kwam voort uit het in zijn land veel gelezen kinderboek *Hans Brinker, or the silver skates*, een jeugdclassieker geschreven in 1865 door Mary Mapes Dodge. Na vele herdrukken baseerde Walt Disney er in 1969 een musicalfilm op voor het hele gezin. In Nederland heeft boek noch film veel bekendheid gekregen. Misschien maar goed ook, want het beeld dat naar voren komt is dat van '*an idyllic country of brave, righteous, godfearing farmfolk on wooden shoes*'.

Tot slot

Sportmusea hebben het moeilijk. Het prestige van een museum als betrouwbaar historisch medium berust in de eerste plaats op het vertrouwen van de bezoeker dat het museum authentieke voorwerpen toont. Minstens zo belangrijk is de overtuigingskracht van het verhaal achter de objecten. Het schaatsmuseum heeft beide zaken op een eigen manier in een goede balans weten te brengen.

DE AFGELASTE PRIMEUR

Jurryt van de Vooren / Sportgeschiedenis.nl

Precies 75 jaar geleden – in de eerste dagen van mei 1940 – had in Nederland het eerste WK hockey ooit moeten worden gehouden. Net in die dagen vielen de Duitsers ons land binnen. Een reconstructie van de wereldprimeur die niet doorging.

Het eerste WK voor hockeymannen werd in 1971 in Barcelona georganiseerd. Het verhaal van de vrouwelijke hockeyers is iets ingewikkelder, omdat er twee organisaties waren die zich hiermee bemoeiden. De International Federation of Women's Hockey Associations hield in 1930 het eerste WK voor vrouwen, waar de wereldhockeybond FIH (Fédération Internationale de Hockey) pas in 1974 mee begon. Dat de vrouwen al vóór de Tweede Wereldoorlog hiertoe initiatief hadden genomen, kwam waarschijnlijk omdat ze niet mochten meedoen aan de Olympische Spelen. Pas in 1980 werden ze daar voor de eerste keer toegelaten.

Dankzij onderzoek in de digitale krantenarchieven van de Koninklijke Bibliotheek blijkt echter dat ook de mannen al voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog een poging hebben gewaagd om een WK in te voeren. Daarmee gaat de geschiedenis van dit evenement dertig jaar verder terug dan we tot nu toe dachten. De FIH had Nederland namelijk al in 1938 aange-

wezen als gastheer voor het WK van 1940. Van 2 tot en met 13 mei had Amsterdam het mannentoernooi moeten houden en van 8 tot en met 12 mei zou in Den Haag het vrouwentoernooi worden gespeeld.

Geen hockey in Helsinki

Voor de Olympische Spelen van 1940 in Tokio stond hockey gewoon op het programma, maar in de zomer van 1938 trok de Japanse organisatie zich terug vanwege de oorlog met China. De bouw van de hockeyterreinen was voor niets geweest. Helsinki kreeg daarop de Spelen toegewezen, maar vanwege de geringe voorbereidingstijd werden er wat sporten van het programma gegoooid. Eén van de slachtoffers van deze olympische opruiming was de hockeysport.

De internationale hockeybond FIH vergaderde hierover in oktober 1938 tijdens zijn congres in Amsterdam. Indien hockey inderdaad werd afgevoerd, zou de FIH in mei 1940 een eigen wereldkampioenschap organiseren. Het man-

Jonkheer Quarles van Ufford (met pijp) als centrale figuur van een groep deelnemers aan het internationale hockeycongres dat in 1938 in het A.M.VJ.-gebouw in Amsterdam werd gehouden. Bron: *Sport in Beeld/De Revue der Sporten* (nr. 12, 17 oktober 1938).

nentoernooi werd alvast aan het Wagener Stadion in Amsterdam toegewezen, de vrouwen kregen Den Haag als speelstad. In februari 1939 werd dit besluit bekrachtigd door de FIH, zodat de Nederlandse organisatoren uit de startblokken konden gaan. Jonkheer L.J. Quarles van Ufford kreeg de opdracht zich hiermee bezig te houden.

Vanwege het belang van het evenement was het cruciaal dat in ieder geval Brits-Indië mee zou doen, de olympisch kampioen van 1928, 1932 én 1936. Eind december kwam die toezegging binnen. Vanuit de rest van de wereld stroomden de andere aanmeldingen binnen voor het mannentoernooi, zoals van Afghanistan, Japan, Argentinië, Nieuw Zeeland en vele Europese landen. Voor het vrouwevenement van 8 tot en met 12 mei waren vier deelnemers: naast het gastland hadden Australië, Zuid-Afrika en Duitsland hun komst aangekondigd.

Een mooi hockeyjaar

De Nederlandsche Hockeybond blikte in augustus 1938 vast gretig vooruit. 'Het komende seizoen belooft een van de allerbelangrijkste te worden', aldus Quarles van Ufford, 'daar den bond de organisatie is opgedragen van de wereldkampioenschappen die begin Mei 1940 te Amsterdam verspeeld zullen worden.'

Het ging goed met deze sport in ons land, want de bond had net gehoord dat ze zichzelf koninklijk mocht noemen vanwege het veertigjarige bestaan. Het aantal leden steeg ook snel in die tijd, wat met de organisatie van de hockey-WK's kon worden bekroond.

Het zou er alleen nooit van komen vanwege het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog (na de aanval op Polen door Nazi-Duitsland in september 1939), waardoor de internationale sport geleidelijk werd platgelegd. In april 1940 blies Finland de Olympische Spelen af. Enkele maanden eerder was dat al gebeurd met de hockeytoernooien, want op 25 januari 1940 brachten de Nederlandse kranten slecht nieuws voor de sportliefhebbers: 'Het bestuur van den Kon. Ned. Hockeybond heeft aan de internationale organisatie, de F.I.H., moeten mededeelen, onder de huidige omstandigheden af te zien van

de organisatie van de wereldkampioenschappen, welke in Mei te Amsterdam gehouden zouden worden.'

Dat ons land precies in die meidagen zou worden binnengevallen door de Duitsers wist toen natuurlijk nog niemand.

Afscheid van Rein de Waal

Enkele maanden na de afgelasting was de (inter)nationale situatie verder verslechterd, zodat de Hockeybond voor de komende maanden een noodcompetitie had afgekondigd. 'En dan te bedenken,' aldus de *Nieuwe Tilburgsche Courant* van 2 maart 1940, 'dat in een normaal Europa, Amsterdam in het voorjaar 1940 het wereldhockeykampioenschap binnen zijn muren zou gehad hebben en de Nederlandsche Dames Hockeybond de gastvrouw zou zijn van Australië, Zuid-Afrika en Duitschland.'

Precies 75 jaar later is het moeilijk te zeggen wat Nederland én het internationale hockey hebben gemist door deze afgelasting – los van ruim drie decennia aan WK-geschiedenis. Van twee dingen kunnen we echter zeker zijn. De beste hockeyer aller tijden, Dhyan Chand uit Brits-Indië, kwam in 1940 niet naar Nederland, het land waar hij tijdens de Spelen van 1928 één van de grote sterren was geweest. Daarnaast kreeg de Nederlandse hockeyer Rein de Waal als aanvoerder van het nationale hockeyteam niet het afscheid dat hij had verdiend. In plaats van een laatste optreden op het eerste WK Hockey van de geschiedenis, nota bene in zijn eigen stad, sloot hij op 4 mei 1940 zijn loopbaan af in Brussel met een nederlaag tegen België. Zes dagen later was Nederland in oorlog.

Pas in 1973 kwam het WK Hockey voor mannen dan toch naar het Wagener Stadion, waar Nederland zijn eerste wereldtitel won.

Sutemi (offerworp)

Onno Kusters

Onno Kusters:

'Ik herinner me een foto van Ruska uit het boekje *Vallen en opstaan* van Wim Koesen dat ik in 1972 had toen ik 10 jaar was, waarop hij slechts gehuld in een witte slip stond te tafeltennissen in Japan. Een van de mooiste beelden van de witmarmereheid van zijn zijn.'

Je had de Beatles en de Stones en je was voor een van beide.
Je had de Beatles en de Stones en je had Geesink en Ruska

en je was voor een van beiden. Ik was voor Ruska,
reus van tweemaal goud in München maar niemand

die het daar over had. Want. München.
Ik had de bruine band met zwarte slippers

dat jaar, trainde bij judoschool Volleberg, bekwaamde mij
in de sutemi en wilde wel en niet de zwarte band halen:

moest wachten tot ik veertien was om daarvoor
op te gaan en daarom wilde ik niet maar ik was voor Ruska

(8e dan) en daarom wilde ik wel. Maar. München. Ruska bleef.
Ruska bleef en won, hij kon niet anders, tweemaal goud.

Zwaargewicht, open klasse: tegenover Ruska
ging de een na de ander of hij slechts van pak en band was

onder zijn meer dan enorme, bijna tedere handen
om.

Later dat jaar werd Ruska gefeliciteerd door Sinterklaas.
Ik was voor Ruska, witmarmere straatvechter, duistere uitsmijter

met foute vrienden, zeiden ze.
Ruska, op het oog en ongetwijfeld ook in werkelijkheid

twee meter breed in de schouders. Was hij een vogel dan was dat de
spanwijdte waarmee hij de schaduw van München verlichtte.

Ik leerde de sutemi beheersen, achterover vallen, mijn tegenstanders
of ze uiteindelijk slechts van pak en band waren

in die worp over mij heen zien zweven en achter me doen belanden.
Ik heb nog steeds mijn Beatles-platen en mijn bruine band met

zwarte slippers.

10-15 februari 2015, i.m. Willem Ruska

Hans Sauerbier Couvée: 'Omdat ik op school gepest werd vanwege mijn dyslexie, kon ik nog wel eens iemand op zijn smoel timmeren.'

DEN HAAG ACHTER DE SCHERMEN

Theo Bollerman

In Den Haag was na de Tweede Wereldoorlog de schermschool van maître Abrahams toonaangevend. De Nederlandse schermkampioenen Hans Sauerbier Couvée en Kasper Kardolus werden daar opgeleid. Maar ook voor die tijd schermde men er lustig op los. Al vanaf het begin van de negentiende eeuw vonden scherm demonstraties plaats in de Koninklijke schouwburg – vaak met vrouwen in de hoofdrol – en er waren vele Haagse schermverenigingen die een bloeiend bestaan kenden.

Op 3 maart 1945 wierpen 56 Britse bommenwerpers 67.000 kilo aan brisantbommen op het Bezuidenhout. Dat was niet bedoeling. Zij wilden de V2-stellingen – Vergeltungswaffe 2, onbemande geleide ballistische raket – bestoken die opgesteld stonden op het landgoed Duindigt aan de rand van het Haagse bos. De actie was een absolute mislukking, want geen enkele V2-stelling werd geraakt.

Na de oorlog gingen er natuurlijk kinderen spelen op de puinhopen. Met wat fantasie, blikjes en planken stelden ze zich voor dat het kasteelruïnes waren. Hans Sauerbier Couvée (1939) was één van die jongens. Hij woonde in het ongeschonden stuk van de Jacob Mosselstraat, dus hij klauterde zó het puin op, vanuit de achtertuin.

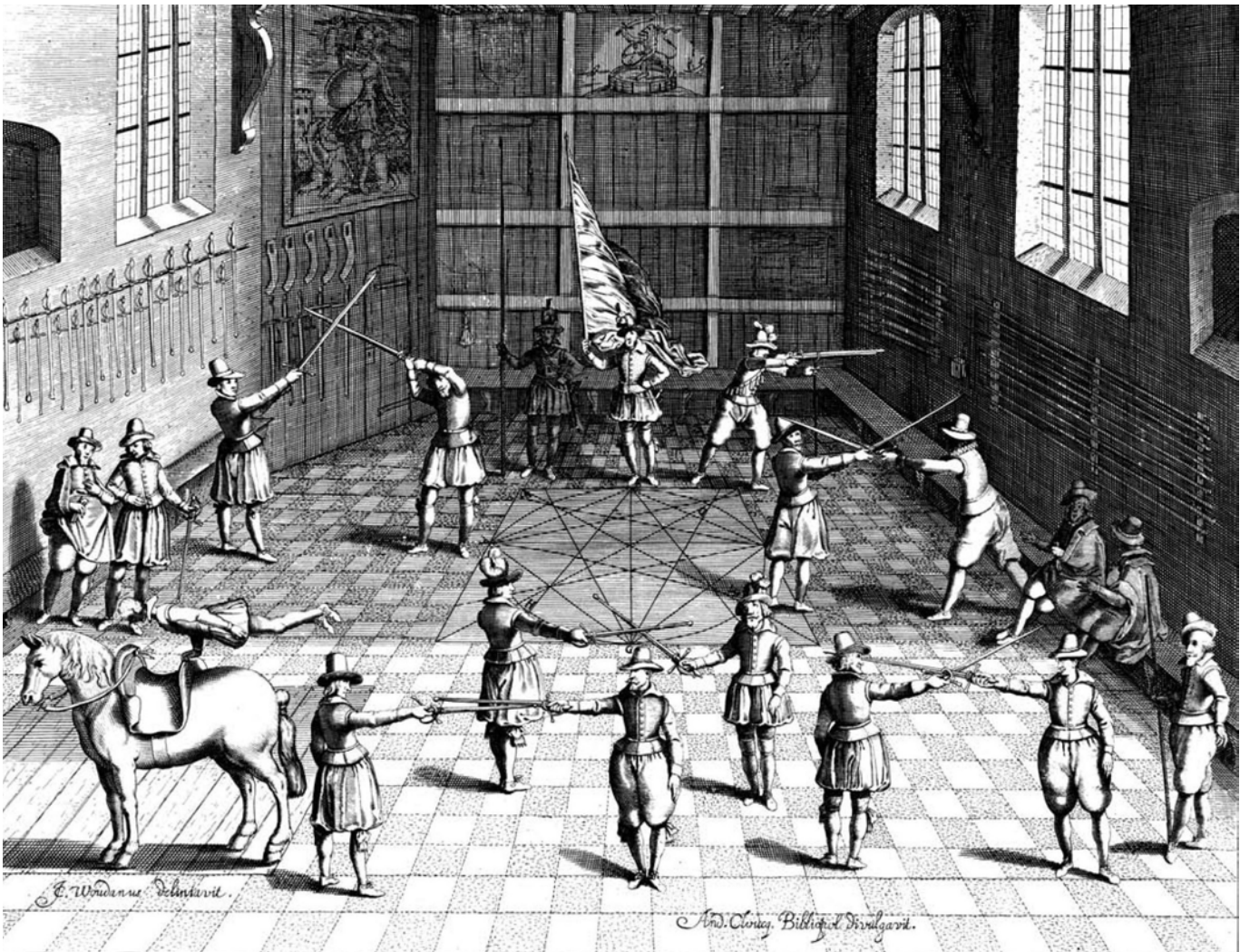
Toen Hans een jaar of elf was, kregen zijn ouders bezoek van een oude vriend, Anton

Montfoort, die drie maal de nationale titel schermen had veroverd. Hij zag de jonge Hans met grote overgave een musketiers-act opvoeren die uitmondde in een schermduel. Hans' afweerteknik zag er al zo goed uit, dat de man Hans' ouders wist over te halen hem van de padvinderij af te halen en hem op schermles te doen. Zo kwam Hans terecht bij Zaal Abrahams, de beroemde schermschool in een groot woonhuis aan de Groot Hertoginnelaan 122. Dat was in die tijd de beste zaal van Nederland. Sauerbier zou zeven nationale titels behalen.

Schermen voor iedereen

Het schermen mag gerekend worden tot de oudste geregementeerde sporten en gaat terug tot een in 1486 opgesteld keur van het schermersgilde van Sint-Michiel. Bijna elke stad in Nederland had zijn eigen gymnastiek- annex schermzaal, zeker als er een garnizoen was gelegerd. Schermen was een verplicht onderdeel in de klassieke militaire opleiding, maar ook voor leden van de burgerij, die zich aangetrokken voelden tot de scherm sport, was er een overvloed aan mogelijkheden.

Dat kostte natuurlijk wel leergeld. In 1826 werd er voor twintig lessen zes gulden betaald en dat kon niet iedereen betalen. Een krantenbericht uit 1858 meldde dat de gymnastiek- en schermzaal in Hoorn het voorgaande jaar 85 leerlingen had geteld, van wie er twintig gratis les hadden gekregen. Hieruit mag afgeleid

worden dat gemeentelijke overheden daarvoor een potje ter beschikking hadden gesteld.

In de negentiende-eeuwse kranten is overigens een stortvloed van berichten te vinden met aankondigingen van schermlessen, schermwedstrijden, *assaut d'armes* geheten. Al vanaf 1800 stonden regelmatig advertenties in de kranten met aankondigingen van een *grand assaut d'armes*, in de verwachting dat het publiek in groten getale zou komen opdruiven, terwijl de entree soms toch wel één gulden was. Vaak werd de opbrengst van zo'n avond ter beschikking gesteld van het goede doel, zoals bijvoorbeeld in 1833 toen de opgehaalde fl. 20,95 geschonken werd aan de bij de strijd tegen de Belgische opstandelingen gekwetste verdedigers van de Antwerpse citadel.

Vrouwen met wapens

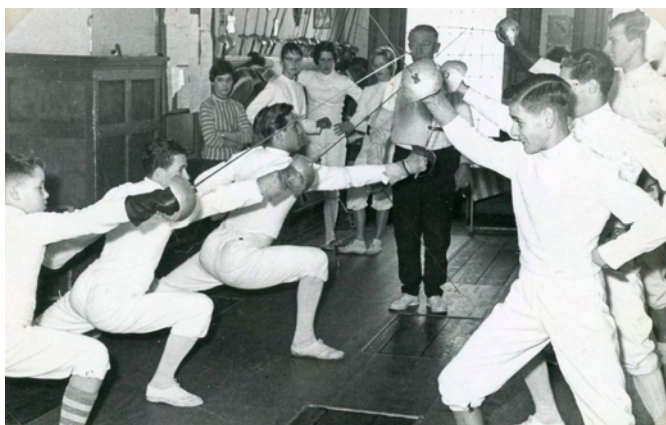
Ook in Den Haag werd de scherm sport in het begin van de negentiende eeuw enthousiast beoefend. De vele liefhebbers gingen er echt

voor zitten, toen op 23 december 1815 een bijzondere scherm demonstratie plaats vond in de Koninklijke Schouwburg, die het 'Théâtre Français' genoemd werd op de drie avonden in de week dat er een Franstalig optreden was. Volgens een aankondiging in de *Nederlandsche Staatscourant* ging het om een 'vertooning van schermkunst' die gegeven zou worden door 'Mevr. Erménégilda Chelli, van Rome, die, volgens het oordeel van de liefhebbers in de steden van Frankrijk en Italië, alwaar zij hare kunst heeft verhoogd, de uitstekendste koelbloedigheid met bevalligen zwier vereenigt'. Bovendien had Chelli alle liefhebbers uitgenodigd hun wapen mee te nemen en dat moest men zien.

Vijf jaar later werden de lezers van de *'s Gravenhaagsche Courant* uitgenodigd naar het Café van de Comédie – de schouwburg – te komen, want ditmaal gingen de twee dames Barella en Delchambre met elkaar het duel aan. Het was helemaal niet vreemd dat vrouwen het floret ter hand namen. De jongens en meisjes van rijke ou-

ders konden immers al op jonge leeftijd schermles krijgen.

In 1824 vond in de concertzaal van de Schouwburg een *grand assaut* plaats, waar – aldus de *'s Gravenhaagsche Courant* – de maîtres A. Schmidt ('voormalig officier der rijdende artillerie'), F. David ('een der eerste schermmeesters van Parijs') en Des Champs ('schermmeester te Delft') in het strijdperk zouden treden. Het belooft een sensationeel spektakel te worden, want er zou niet alleen met de degen en de sabel gestreden worden, maar de maîtres zouden ook 'Batonneren, met Stokken van 1¼ ned. el, en naar gelang der lengte dik, hetwelk nog nimmer hier te zien was'. Dat was een

Training in de zaal van Maître Abrahams (april 1958).
Collectie Hans Sauerbier Couvée.

gevaarlijkste oefening, 'daar elke niet goed gepareerde slag in staat is, hem, wien dezelve treft, te doden', en bovendien zou dat huzarenstukje 'zonder Handschoenen of Hoofddeksels' ten uitvoer worden gebracht.

Waarna nog werd gemeld dat het de maîtres tot eer zou verstrekken, 'indien meesters of liefhebbers der schermkunst dit assaut gelieven bij te wonen, wordende zij daartoe minzaam uitgenoodigd'. Ter betaling van fl. 1,= per persoon, dat wel, en het is dus duidelijk dat hier sprake was van een commerciële onderneming. De scherm sport was in die tijd een attractieve kijksport die veel publiek trok, vooral als er na de *assaut* een concert gegeven werd, wat zeer gebruikelijk was.

Regoor doet een uitvinding

Maître Regoor had vanaf ongeveer 1855 een scherm school in Den Haag. Zijn leerlingen deden het in 1860 goed bij de door het schermcollege Nut en Vermaak georganiseerde wedstrijden in het Hotel La Ville de Paris, dat zich bevond op de hoek van de Fluwelen Burgwal met de toenmalige Wijnhaven. In dit chique hotel had ook Mozart in 1765 nog gelogeed, toen hij als negenjarig wonderkind een concertreis maakte langs de Europese muzieksalen.

Twee jaar later verplaatste Regoor zijn school naar diezelfde Fluwelen Burgwal, waar hij een betere ruimte verkreeg. Hij dient vooral onthouden te worden vanwege een uitvinding die hij in 1868 had geconstrueerd en als de 'Indubitable' had laten registreren. Het was tot deze vondst namelijk lastig te constateren of de zogenaamde hartsteek had plaatsgevonden. Het krijten van de punt van het wapen werkte niet goed, want dat was er al snel afgesleten. Regoor had een plat toestel van koper laten maken met klemveren en een rood mikpunt, dat op de borst van de schermer bevestigd werd met veters. Zodra de rode punt geraakt was, werd het wapen vastgeklemd. Nooit meer twijfel, wat een vondst. De Haagse schermvereniging Oefening Baart Kennis ging het instrument onmiddellijk testen bij de eerstvolgende *grand assaut*. Van deze uitvinding is daarna weinig meer vernomen.

Maître Abrahams

Diverse schermverenigingen en hun maîtres hielden de schermcultuur in stand. Toernooien werden in de zomer ook wel op sportvelden en tennisbanen georganiseerd. Zo vormde tennispark De Bataaf herhaaldelijk het toneel van schermwedstrijden. Dat was handiger en prettiger dan een ontmoeting in de kleinere en meer bedompte schermzalen, zeker als er behoorlijk wat schermers op de mat verwacht werden, zoals in 1926 bij de wedstrijden tussen de Haagsche Politie Sport Vereniging en de KOOSB (Koninklijke Onder Officieren Scherm Bond). Als het ging regenen moest dan wel uitgeweken worden naar een overdekte ruimte. Dat was op 31 augustus 1924 het geval, toen de Wilhelmina Garde haar dertigjarig bestaan vierde en een

Maitre Abrahams (februari 1958).
Collectie Hans Sauerbier Couvée.

twaalfstal verenigingen uit het gehele land zich hadden ingeschreven. Helaas moest na de lunch onderdak gezocht worden in de schermzaal van de Alexanderkazerne.

Na de tweede wereldoorlog vestigde maître J.B.A. (Bram) Abrahams (1898-1976) zijn scherm school in Den Haag, die hij zou ontwikkelen tot verreweg de allerbeste van Nederland. Tot de oorlog had hij gewerkt als sportinstructeur bij de Koninklijke Militaire Academie in Breda. Hij reisde door het hele land om zijn lessen te geven, bijvoorbeeld bij de Marine in Den Helder. Ook was hij jarenlang docent aan het CIOS in Overveen.

Toen Hans Sauerbier zich bij hem aanmeldde, zag Abrahams onmiddellijk dat de knaap zeer veelbelovend was. Sauerbier: 'Ik vond er aanvankelijk niet veel aan, want de eerste drie jaar mocht ik geen wedstrijden schermen. Eerst moest de techniek er ingeheid worden. En ik moest mijn agressiviteit leren beheersen, want omdat ik op school gepest werd vanwege mijn dyslexie, kon ik nog wel eens iemand op zijn smoel timmeren. Ik ben dan ook van de Stevin HBS weggestuurd, nadat ik een leraar een knal had verkocht. Die man draaide mijn wang om, omdat hij vond dat ik te luidruchtig was. Dat kon je in die tijd maar beter niet bij me doen. Daarna ging ik naar het Johan de Wittlyceum. Daar ging

het gelukkig een stuk beter, ook omdat ik door kreeg hoe ik met mijn leesblindheid kon omgaan. Bovendien had ik mij inmiddels in het nationale jeugdteam geschermd, waardoor ik al mooie reizen kon maken. Mijn zelfvertrouwen nam zienderogen toe.'

Voetenwerk

Schermen is een complexe sport, waarbij de juiste houding van groot belang is. Je moet in een fractie van een seconde reageren met een aanval of een verdediging en dus is het voetenwerk cruciaal. Sauerbier: 'Abrahams was een schat van een man, bijna een tweede vader voor mij. Maar als het om techniek ging, was hij zeer streng. Stond je even verkeerd, dan kreeg je meteen een tikje met zijn wapen.'

Natuurlijk is het bij schermen ook van groot belang je tegenstander zo goed mogelijk te bestuderen, want iedereen heeft zijn eigen ingetraineerde manieren om op bepaalde situaties te reageren. Sauerbier: 'Als iemand zijn rechtervoet naar voren stapt, is dat vaak een teken van een komende aanval. Stel nu, dat je gezien hebt, dat de ander dan altijd met een "zes" reageert. Dat is een afweer naar buiten. Dan kan je bijvoorbeeld je voet naar voren brengen, even inhouden tot die afweer ingezet wordt en dan razendsnel binnendoor steken.'

Kardolus

Kasper Kardolus, die nu zijn eigen zaal heeft in Zoetermeer, had ook les bij Abrahams. Zijn vader had als lid van de schermvereniging De Vrije Wapenbroeders meegewerkt aan de totstandkoming van een eigen zaal op de zolderverdieping van zalencomplex Amicitia aan het Westeinde, dat eerst een klooster en vervolgens een weeshuis was. Het werd Kardolus niet in dank afgenomen dat hij ook bij Abrahams ging schermen. Sauerbier: 'Wij onderkennen al snel, dat Kardolus de eerste Nederlandse wereldtopper was. Hij had een geweldige techniek. Bij de jeugdwereldkampioenschappen kwam hij in de finale, terwijl ik er in de tweede ronde uit vloog. Maar in die tijd liet hij zich daar naar mijn mening wat al te nadrukkelijk op voorstaan. No hard feelings overigens, bij die rivaliteit is zo'n houding logisch. Wij zien elkaar nog geregeld.'

Kardolus werd vijf maal kampioen op de sabel, maar misschien wel zijn grootste verdienste school in zijn didactische vaardigheden. Hij kweekte kampioenen bij de vleet, zoals bijvoorbeeld zijn eigen zoons Arwin en Oscar, die in totaal 24 maal de titel behaalden.

Met zulke sterke Haagse schermverenigingen was het logisch dat menig nationaal kampioenschap in Den Haag werd gehouden. De grote zaal van Amicitia leende zich daar uitstekend voor, evenals de zaal in de Dierentuin.

Elektrische schokken

In 1960 werd Sauerbier voor de eerste maal kampioen op het floret. De manier waarop hij schermde was zo opvallend goed, dat hij diverse keren ook in aanmerking kwam voor de stijlprijs. Hij maakte achttien jaar lang deel uit van het nationale team. In de begintijd moest er nog geëxperimenteerd worden met elektrische vesten om de betrouwbaarheid van het scoresysteem te optimaliseren. Wat ingenieur Verhoeven ontworpen had, mocht Sauerbier vervolgens uitproberen: 'Dat was soms vrij vervelend. De apparatuur was nog in het beginstadium en niet altijd even goed geaard, zodat ik geregeld schokken kreeg.'

Zelf ontloopte hij zich ook al snel als knutseelaar. Dat was hard nodig, want als hij een toernooi schermde, kon het gebeuren, dat hij zeven maal van floret moest wisselen. Vaak brak de kling. Elke keer opnieuw moest dan de elektri-

sche draad goed bevestigd worden en het topje correct worden afgesteld. Dat topje moest namelijk indrukbaar zijn voor een grotere kracht dan 50 gram en dat luisterde nauw. Om dat goed uit te meten, had Sauerbier zijn eigen apparaatje ontworpen.

Zijn priegelvaardigheid viel ook een teamlid op, die tandarts was en Sauerbier stimuleerde om net als hij tandgeneeskunde te gaan studeren. Sauerbier woont in Voorschoten, waar hij ook altijd zijn praktijk heeft gehad. Hij is nu gepensioneerd. Nadenkend zegt hij: 'Ik heb heel erg veel aan de scherm sport te danken gehad.'

De Jong nummer 1

Met zijn zes titels op de floret en één op de sabel staat Sauerbier op de dertiende plaats van de ranglijst met de beste Nederlandse schermers aller tijden.¹ Maar op één staat nog steeds Arie E. W. de Jong (1882-1963), die al in 1906 deelnam aan de eerste van zijn in totaal zes Olympische Spelen, met een oogst van vijf bronzen medailles. Ook werd hij twee maal wereldkampioen op de sabel en achttien maal Nederlands kampioen. In 1933 nam hij als majoor afscheid van het leger. Hij kocht toen het eerste Indische restaurant van Nederland, Tapat Senang, dat sinds 1922 gevestigd was aan de Laan van Meerdervoort. Daar kon hij ook zijn fraaie verzameling Indische voorwerpen en wajangpoppen uitstellen, die daar nog steeds te bewonderen zijn.

Zijn weduwe Wietske de Jong heeft tot haar tachtigste getennist op de Oranje Tennis Club. Dankzij die connectie gingen de tennissers van OTC vele jaren lang na afloop van de zondagscompetitie daar Indisch eten. Zo bleef het restaurant ook na het overlijden van Arie de Jong nog lange tijd verbonden met de sport.

Voorpublicatie uit Theo Bollermans *Den Haag: Sporthoofdstad van Nederland. De glorieuze Haagse sportgeschiedenis in 35 schetsen*. Verschijnt in mei 2015 bij Haagse Sportboeken Club, € 17,90.

¹ Bron: www.knas.nl, website van de Koninklijke Nederlandse Algemene Schermbond. De Nederlandse ranglijsten worden onderhouden door KNAS-ranglijsten, Oscar Kardolus.

'In 1954 startte Coca-Cola een voetbalpromotie-campagne en stopte onder de kroonkurken van flesjes afbeeldingen van voetballers.'

COLLECTOR ITEMS VAN... CEES VAN NIJNATTEN

Jan Luitzen

Cees van Nijnatten (1945) was vanaf 1969 werkzaam bij de Weekbladpers BV (nu WPG BV) en sinds 1994 was hij als directeur van de opinie-, cultuur- en sporttitels verantwoordelijk voor onder meer *Voetbal International*, *Vrij Nederland*, *Opzij* en *Psychologie*. Vanaf 2009 is hij eigenaar van de historische voetbalsite www.voetballegends.nl. Samen met uitgeverij Stokerkade BV heeft hij het boek *Kick Wilstra* (deel 1) op de markt gebracht, een heruitgave van de door Henk Sprenger begin jaren vijftig getekende stripboekjes.

Waarom ben je aan het verzamelen geslagen?

'Het begon zo'n vijftien jaar geleden – rond 2000 – toen ik bij het opruimen een tweetal boeken met ingeplakte illustraties wilde weggooien, namelijk het door Planta uitgegeven *Olympische Spelen 1952* en *Blueband Sportboek "Veertig Sporten en spelen in woord en beeld"*. Deze plaatjesalbums had ik in mijn jeugd zelf bij elkaar gespaard en daarna voortdurend bij verhuizingen meegenomen. Toen ik die albums nog eens doorbladerde, vond ik het toch zonde om ze weg te doen. Een soort mengeling van jeugdsentiment en nostalgie, want van jongsaf aan ben ik een sport-, vooral voetballiefhebber geweest. Mijn vrouw dacht dat die voetbalplaatjes wel een leuke hobby voor me zou zijn als ik

‘Mijn vrouw begon altijd met heel zuinig kijken en hardop zeggen dat het er toch wel erg oud uitzag door al die vouwen en scheurtjes en of er niet iets aan de prijs was te doen.’

over een jaar of tien met werken zou stoppen; die zag de bui al hangen dat ik elke dag thuis zou zijn met niets om handen. Vanaf dat moment ben ik dus serieus gaan verzamelen en – de eerste jaren – struinde ik ieder weekend beurzen en vlooienmarkten af, van Maastricht tot Groningen, en weer terug. Internet was er nog niet, dus ik moest er zelf op uit. Gelukkig kon ik later een paar oude voetbalplaatjesverzamelingen overnemen.’

Waar bestaat je collectie uit en wat zijn je specialiteiten?

‘Het gaat bij mij om oud historisch Nederlands voetbalmateriaal met als basis oude voetbalplaatjes en albums van 1907 tot en met 1969. Afgezien van het jeugdsentiment en de eigen herinneringen verzamel ik alleen voetbal- en sportplaatjes die door een fabrikant gratis zijn weggegeven als promotiemateriaal bij een

productmerk. Die allereerste voetbalplaatjes uit 1907 – 30 afbeeldingen van internationals – zaten bij het sigarettenmerk Union. Vanaf 1969 verschenen Vanderhout en Panini met (voetbal) plaatjes in zakjes waarvoor vijf cent per zakje betaald moest worden en daar houdt het voor mij dus op. In de loop der jaren ben ik ook ander voetbalmateriaal gaan verzamelen, zoals verslagen en foto’s van de circa 250 interlands tot aan 1965, oude voetbal- en sportboekjes vanaf 1889, voetbalcompetitiegidsjes en voetbaljaarboekjes.’

Hoe kom je aan aanvullingen/nieuwe items voor je collectie?

‘Op beurzen, vlooien- en kofferbakmarkten deed mijn vrouw altijd de aankopen, want ik wilde nog wel eens te veel betalen. Zij begon altijd met heel zuinig kijken en hardop zeggen dat het er toch wel erg oud uitzag door al die vouwen en scheurtjes en of er niet iets aan de prijs was te

doen. Meestal lukte dat wel. Na verloop van tijd leerde ik andere voetbalverzamelaars kennen en kon ik materiaal ruilen of soms kopen. Nu vrijwel alles via internet gaat, kom ik nog zelden op een verzamelbeurs en dan gaat het mij er vooral om collega-verzamelaars te zien, want iets kopen komt in mijn geval nauwelijks nog voor. Dankzij internet is mijn zoekgebied niet meer beperkt tot Nederland, maar kan ik de hele wereld afspeuren. Het nadeel van internet is dat de prijzen behoorlijk opgelopen zijn. Hoewel de meer gangbare plaatjes de laatste jaren weer iets in prijs zijn gedaald, zijn de uniekere items nog steeds behoorlijk kostbaar. Een plaatje waar ik tien tot vijftien jaar geleden fl. 0,50 voor betaalde, is nu toch al gauw € 5,00 à € 7,50 waard.'

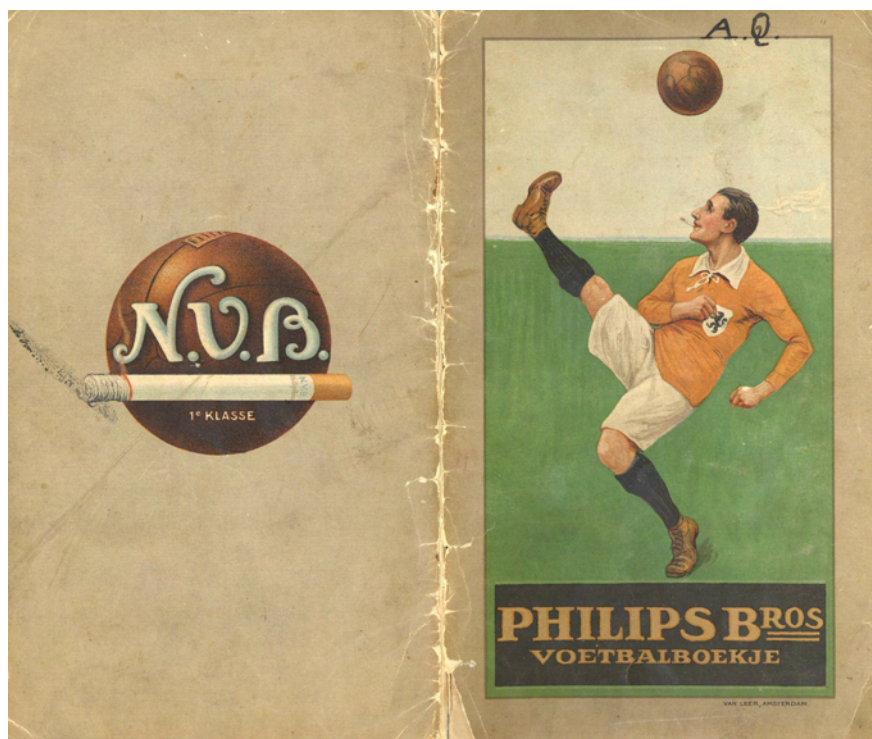
Wat denk je dat er in de toekomst met je collectie zal gebeuren?

'Het historisch besef in Nederland is helaas niet groot, en als het om sport gaat nog veel minder. Daar zijn voorbeelden genoeg van, zoals het sluiten in 2004 van het nationale sportmuseum in Lelystad en het recentelijke opheffen van de Olympic Experience in het Olympisch Stadion in Amsterdam. Zelfs ons erfgoed Nederlands voetbal heeft nog steeds niet geleid tot een

Nationaal Voetbalmuseum, met een compleet, overzichtelijk en toegankelijk archief voor onderzoek. De Nederlandse overheid moet zich er eigenlijk diep voor schamen dat ze daar het voortouw niet in neemt.

Zelf ben ik een paar jaar geleden een historische voetbalsite gestart met mijn eigen verzameling als basis: www.voetballegends.nl. De rode draad zijn circa 250 profielen van legendarische Nederlandse voetballers en van de oudste voetbalclubs in Nederland. Ik heb veel van mijn unieke beeldmateriaal daar online gezet, aangevuld met historische items van andere voetballiefhebbers. Ik heb een rubriek "Voetbal & Reclame" opgezet over de ontwikkeling van de commercie in relatie tot voetbal, maar op de site heb ik ook een "Kick Wilstra Archief" gecreëerd, samen met de familie van tekenaar Henk Sprengrer. Daar is grote belangstelling voor, want al mijn leeftijdgenoten zijn opgegroeid met de beroemde strips van Kick Wilstra, een mengfiguur van wie de naam is opgebouwd uit Kick Smit, Faas Wilkes en Abe Lenstra. Voetballegends heeft de eerste negen stripboekjes heruitgegeven in een boek van 524 bladzijden in het originele oblongformaat, maar nu helemaal ingekleurd en voorzien van een inleiding door journalist/historicus Kees Volkers over het

'Het historisch besef in Nederland is helaas niet groot.'

fenomeen strips en de tijdgeest van de jaren vijftig. In de loop van 2015 verschijnt deel 2, in combinatie met een expositie in het Zaans Museum.'

Wat is het meest waardevolle item – financieel of emotioneel – in je collectie?

'Uiteraard is mijn meest waardevolle item iets emotioneels, want financieel gezien is het toch wat de gek er voor geeft. Ik kom uit hartje Amsterdam – de Nieuwe Hoogstraat – en voetbalde altijd op de Nieuwmarkt, met als doelen de grote deuren aan de linker- en rechterkant van het Waaggebouw. Het enige voetbalpleintje voor jongetjes van acht/negen jaar in het centrum van Amsterdam was een speeltuin op de

afstoffen. Die herinnering is me het meest dierbaar: de kleine Cees die iedere woensdag als eerste op de Nieuwmarkt was als de gele Coca-Cola-auto zijn waren kwam leveren en dan vooral de spanning of ik een spelertje zou kunnen bemachtigen dat ik nog niet had.'

Naar welk item ben je al jarenlang naar op zoek, maar heb je nog niet kunnen vinden?

'Van de Union-voetbalplaatjes uit 1907 mis ik alleen nog Sparta-midvoor Huug de Groot. Ook ontbrekend in mijn collectie is het album van Philips Bros (deel 1) uit 1919. De 24 plaatjes heb ik, maar geen album om ze in te plakken. Als iemand deze items ergens te koop weet of te ruil heeft, dan hoor ik het graag.'

'De 24 plaatjes heb ik, maar geen album om ze in te plakken. Als iemand deze items ergens te koop weet of te ruil heeft, dan hoor ik het graag.'

Oude Schans dat vol lag met grint, zodat meteen je hele been openlag als je viel.

Ik was dus helemaal gek van voetbal, toen Coca-Cola tussen oktober 1954 en november 1955 een voetbalpromotiecampagne had. Aan de onderkant van de kroonkurk van sommige colaflesjes stond de afbeelding van een rood voetballertje en voor vier van die "gemerkte" doppen kreeg je een poppetje in de kleuren van een club. Je kon dertien van die plastic spelertjes op een houten tribune (fl. 1,50) plaatsen en dan kon je iedere zondagavond de stand van de voetbalcompetitie 1e klasse A tot en met D bijhouden. Dan moest je wel, en dat lukte bijna niemand, vier tribunes en 52 spelertjes hebben verzameld. Overigens ontstonden er door fusies nieuwe clubs en kwamen er nog acht nieuwe poppetjes bij.

Mijn eigen Coca-Colaspelertjes ben ik later – zoals dat meestal gaat – allemaal weer kwijtgeraakt, maar tien jaar geleden kon ik voor een fors bedrag van een verzamelaar zijn complete verzameling spelertjes en tribunes overnemen. Daar heb ik meteen cassettes omheen laten bouwen, omdat mijn vrouw alles steeds wilde

Hoe een roeiende schaatser
in de Boerenoorlog belandde

PANDER, DONOGHUE, PANSHIN EN... JURRJENS

Wim Zonneveld

Jaap Eden werd wereldkampioen hardrijden op de schaats, in Amsterdam, januari 1893. Daarna vlamde hij nóg twee keer: in Hamar (1895) en in St. Petersburg (1896). Een schaatsgeneratie later hadden we Coen de Koning, in Groningen (1905).

Over de Nederlandse hardrijwereld van voor deze twee kampioenen is betrekkelijk weinig bekend. George Jurrijens en Maurits Cartier van Dissel behoren tot deze beginperiode van het Nederlandse hardrijden, van rond 1890. Heel goede sporters, maar gedeels onbekende namen.

Rond 1900 woedt in Zuid-Afrika de Boerenoorlog. George en Maurits zijn er allebei direct bij betrokken. Wie waren ze, hoe kwamen ze in dat conflict terecht, en wat is er van ze geworden?

In #71 van *de SPORTWERELD* schreef Wim Zonneveld over Maurits van Dissel, in deze editie over George Jurrijens.

George Hendrik Jurrijens wordt op 18 januari 1866 geboren in Amsterdam. Hij is de derde van zeven kinderen van Hendrik Rudolf Matthijs Auke Jurrijens en Catharina Margaretha Mackeno. De Jurrijens zijn oorspronkelijk een koopmansfamilie uit Winschoten, waarvandaan Hendriks grootvader Auke Ebbe rond 1800 naar Amsterdam is gekomen. Over George' leven tot en met zijn tienerjaren is weinig bekend, maar des te meer over zijn sportloopbaan.

George Jurrijens, Nederlandse topschaatser. Foto: A. Greiner.

Atletiek, voetbal en internationaal roeien

De grote waterman in George' familie is zijn oudere neef Carl, die als wedstrijdzeiler een nationale en internationale reputatie opbouwt. Maar George staat ook zijn mannetje. Hij doet aan atletiek en voetbalt bij A.V.V. in Amsterdam, de concurrent van Pim Mulier's H.F.C. (Haarlemse Football Club). Hij begint als 17-jarige als roeier, en behaalt als junior wat prijsjes. In 1889 beleeft hij zijn doorbraak. In juni verslaat hij in de skiff de nationale topper J.J.K. Ooms, en in september wordt hij Nederlands kampioen door op weg naar de titel eerst Frits Schilling te

verslaan, de kampioen van de afgelopen drie jaar, en dan weer Ooms.

Hij wordt uitgezonden naar het sterk bezette open kampioenschap van Frankrijk op 29 september op de baan van Argenteuil op de Seine bij Parijs, middenin het landschap van Claude Monet, en verbaast iedereen door derde te worden. Bij terugkeer wordt hij op het Centraal Station van Amsterdam, 'de borst vol medailles' melden de kranten, door de leden van zijn vereniging De Amstel 'met oorverdoovend gejuich begroet'.

Schaatsen erbij

In januari 1888 is George ook al begonnen met schaatsenrijden, en hij is onmiddellijk een winnaar. In zijn eerste wedstrijd op de baan van Amsterdam verslaat hij over 1 mijl de sterke Haarlemmers Broekmeijer en Pander, en eind februari wint hij het Meesterschap van Amsterdam over 2 mijl, voor de Rotterdammer Willem-Jan van Vollenhoven – de schaatsende grootvader van Mr. Pieter – die in januari 1887 achter de Engelsman Tebbutt de beste Nederlander was in de eerste 'open' Nederlandse mijlwedstrijd voor amateurs op de uiterwaarden bij Slikkerveer. Op het onbesliste WK van Amsterdam 1889 eindigt George op gelijke hoogte met Klaas Pander, achter Donoghue en Panshin.

De twee nationale toppers worden uitgezonden naar Hamburg, waar ze sterke Duitsers verpletteren. George rijdt een baanrecord op de 2 mijl. Op het onbesliste en door influenza gedevalueerde WK van januari 1890 is hij de beste Nederlander achter de Noor Norseng, waarna hij in Berlijn de Noor Olsen klopt en in Hamburg een handvol Duitsers. Pander en hij zijn de sterkste Nederlandse rijders van het moment. Iedereen wacht met spanning het volgende seizoen af.

Maar er is geen volgend seizoen. George, zoals de kranten zeggen 'een jongmensch, waarop de Nederl. Schaatsenrijdersbond en de Amsterd. Sportclub al hun verwachtingen voor een volgend winter hadden gesteld', vertrekt eind april 1890, 23 jaar oud, naar Zuid-Afrika.

Zuid-Afrika

George heeft in Zuid-Afrika 'een gouvernements-betrekking' aangenomen, en schrijft na aankomst een ingezonden brief over de situatie die hij aantreft in Pretoria. Die is geformuleerd met inzicht. Er zijn prima sportfaciliteiten, maar het is niet alles goud wat er blinkt, want er zijn mijnsluitingen en aanzienlijke economische problemen. De hoop is gevestigd op de nieuwe spoorlijn. Al die eenmaal is aangelegd, is dat de spoorlijn waarlangs de Britten tien jaar later oprukken om de Boeren een lesje te leren.

Najaar 1901 hebben de Engelsen de Boeren teruggedrongen tot een klein gebied aan de oostkant van hun Transvaal-republiek. De tegenstand bestaat vandaaruit uit guerilla-acties. De Engelsen stellen daar ontvolking van het platteland, platbranden van boerderijen en 'concentratie' van vrouwen, kinderen en krijgsgevangenen in kampen tegenover. Er vallen tienduizenden doden, veelal door honger en slechte medische omstandigheden, de ellende is niet te overzien. De berichtgeving naar Nederland is niet altijd even duidelijk of betrouwbaar. De kranten melden in december 1901 dat 'den Heer George Jurrjens, door velen reeds dood gewaand', nadat hij voor zijn nieuwe vaderland de wapenen had opgenomen, in de Vrijstaat gevangen is genomen en geïnterneerd bij Ladysmith. Zijn echtgenote heeft toestemming hem 'geld en levensmiddelen toe te zenden'. In Leiden ontvangt Maurits van Dissel rond deze tijd zijn medaille.

De oorlog eindigt in mei 1902, George zal niet lang daarna zijn vrijgekomen. Op 8 februari 1904 verschijnt in Nederland een overlijdensadvertentie voor George Hendrik Jurrjens, overleden op 13 januari in Pretoria, 38 jaar oud, opgesteld door zijn weduwe A. Jurrjens-Liebig, mede namens hun twee kinderen. Of er een verband bestaat met wat George in de oorlog heeft meegemaakt, is onbekend.

George en Maurits

George emigreerde naar Zuid-Afrika zo'n driekwart jaar voor Maurits Cartier van Dissels hardrijdebuut. Ze hebben elkaar dus net niet in wedstrijden ontmoet, er kwam iets tussen. Het

Commando van Boerenstrijders.
Bron: www.reformation.org/boer-war.html.

kan haast niet anders of Maurits kende rond die tijd George van naam, hij had immers in het roeien, een sportpassie die zij op wedstrijd-niveau deelden, een internationale topprestatie geleverd die in Nederland grote aandacht had getrokken. Ze gaven allebei een veelbelovende sportloopbaan vroeg op, voor maatschappelijke carrières op ver uiteengelegen plekken. Het is onwaarschijnlijk dat ze van elkaars Zuid-Afrikaanse belevenissen afwisten, maar misschien zijn ze in het krijgsgewoel wel in elkaars buurt geweest; de één een bevlogen arts, de ander een strijder voor de Boerenzaak. George kan deel hebben uitgemaakt van het zogenaamde Hollanderkorps van Nederlandse immigranten, dat vroeg in de oorlog werd opgericht en wegens disfunctioneren werd ontbonden, waarna de leden ervan zich verspreidden over allerlei Boerencommandogroepen. Waarmee Maurits dan op zijn manier te maken kreeg: hij behandelde de boerencommando's en lapte ze weer op.

Nog meer Jurrjens

Aan het wereldkampioenschap hardrijden van Amsterdam, januari 1890, doet een tweede Jurrjens mee: J.E. Deze Johannes Egbertus is een neef van George, een jongere broer van Carl, de zeilcrack. Een groot succes is zijn optreden niet. Hij valt op de halve mijl, de kortste afstand, en houdt het verder voor gezien. J.E. Jurrjens

emigreert in 1894 naar Suriname, wordt plantage-toezichthouder en verhuist later naar Curaçao. Op 21 augustus 2007 staat in het Comerica Park in Detroit, het thuisstadion van de Detroit Tigers, een jonge Antilliaanse werper op de heuvel. Jair Jurrjens uit Curaçao is 21 jaar en behaalt tegen de Cleveland Indians zijn eerste major league-overwinning.

Bronnen

- Bossenbroek, Martin. *De Boerenoorlog*. Amsterdam: Atheneum-Polak & Van Gennep, 2012.
- Bree, L.G.J. van. 'Uit het oog, uit het hart? Over stamverwantschap tussen de Nederlandse samenleving en de Boeren tijdens en na de Boerenoorlog van 1899-1902.' Onderzoekseminar Universiteit Utrecht (juni 2012). igitur-archive.library.uu.nl/student-theses
- Dankers, M. 'Militaire arts beschrijft Boerenoorlog.' In: *Reformatisch Dagblad* (7 januari 2000). Op: www.digibron.nl
- Mulier, Willem. *Wintersport*. Haarlem: De Erven Loosjes, 1893.
- Villiers, J.C. de. 'The medical aspect of the Anglo Boer War, 1899-1902: Part I.' In: *Military History Journal*. Vol. 6, nr. 2 (1983). Op: samilitaryhistory.org/vol062jc.html
- Krantenartikelen en sportverslagen, vooral uit de periode 1880-1920, te vinden op de <http://delpher.nl/>-website van de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag.
- De Yahoo website 'Speed_Skating', voor geschiedenis en statistiek van het hardrijden op de schaats.
- Wikipediapagina's voor informatie over personen, gebeurtenissen en omstandigheden.
- Genealogische informatie over de familie Jurrjens: <http://genealogie.jurrjens.nl/gengegb/gengegb.htm>
- Aanvullende informatie over Jair en Carl Jurrjens: http://mlb.mlb.com/news/article.jsp?ymd=20090616&content_id=5364816&vkey=news_atl&fext=.jsp&c_id=atl

‘Met dit uitleenproject sloopt het museum als het ware de eigen muren, en breekt het door naar de huiskamers.’

MUSEUM IN DE LIVING

Thomas Ameye

Het Wielermuseum is sinds begin dit jaar gesloten in verband met renovatie- en ver(nieuw)bouwwerken. Om deze sluitings-tijd te overbruggen heeft de conservator een innovatief museumconcept ontwikkeld: Museum in de Living / Living in a museum, waarbij de collectie naar de mensen toe komt in plaats van omgekeerd. Voor een kleine bijdrage van vijf euro kan het publiek voor een paar maanden een wielershirt, historische fiets of kunstwerk in huis halen.

In 1998 werd in Roeselare, in het hart van West-Vlaanderen, het Wielermuseum opgericht. De reden is simpel. De huidige populariteit van het wielrennen in Vlaanderen is voor een groot deel geworteld in de regio Midden-West-Vlaanderen. Streekrenners Cyriel Van Hauwaert – de eerste Belg die er in slaagde internationale klassiekers te winnen als Bordeaux-Parijs (1907), Milaan-San Remo en Parijs-Roubaix (1908) – en Odiel Defraeye – de allereerste Belg die de Tour de France (1912) op zijn naam schreef – zorgden voor een golf van enthousiasme in België, en zetten het land resoluut op de kaart van het Europese wielrennen.

De koers was populair in Vlaanderen en in september 1912, twee maanden na de Tourwinst van Defraeye, werd *Sportwereld* gelanceerd, een dagelijkse sportkrant met focus op het wielrennen.¹ In 1913 organiseerde *Sportwe-*

¹ *Sportwereld* is momenteel de sportkatern van het dagelijkse populaire dagblad *Het Nieuwsblad*. Ameye, Thomas, Dries De Zaeytijd, Gerlien Decanq, Pascal Delheye, Brecht Dutilleux en Stijn Knuts. *100 jaar Sportwereld – 100 jaar Belgische Tourwinnaars*. Roeselare: Wielermuseum, 2012. Zie *Etappe. Magazine over historische fietshelden* (2013, nr. 2).

reld de eerste Ronde van Vlaanderen: een wielervedstrijd die de grootste steden uit West- en Oost-Vlaanderen met elkaar verbindt.

Het populaire begrip *flandrien* hebben we aan *Sportwereld*-journalist Van Wijnendaele te danken. Hij adopteerde in het begin van de twintigste eeuw deze Franstalige scheldnaam voor ‘ongemanierde’ Vlaamse seizoensarbeiders in Noord-Frankrijk en Wallonië als geuzennaam voor zijn formatie van Oost- en vooral West-Vlaamse renners. De auteurs van de bijdrage ‘Flandrien’ in het verzamelwerk *Vlaanderen fietst!*² schreven hierover: ‘Zijn ‘flandriens’ verschenen in zijn journalistieke schrijfsels als boegbeelden van ‘het’ Vlaamse karakter: arm en volks, maar fysiek sterk en wilskrachtig. (...) Voor de Vlaamsgezinde Van Wijnendaele was het essentieel dat ‘flandrien’ een eretitel werd, gezien zijn pogingen om ‘Arm Vlaanderen’ via de sport te verheffen. Populaire wielershelden moesten daarbij een voortrekkersrol spelen, door via hun prestaties Vlamingen een gevoel van eigenwaarde te schenken.’

Op die manier legde Van Wijnendaele met *Sportwereld* in elk geval de basis voor een stevige verankering van het wielrennen in de Vlaamse culturele identiteit: ‘Vlaanderen is koers. En koers is Vlaanderen.’ Een cliché, maar wel één dat klopt als een bus. En de bakermat van dit alles ligt met pioniers als Van Hauwaert, Defraeye en Van Wijnendaele voor een groot stuk in West-Vlaanderen. Voeg daarbij een hele

² Knuts, Stijn, Liesbeth Vander Elst, Filip Boen en Pascal Delheye. ‘Flandrien. Historische en hedendaagse invullingen van een beladen wielerverm’. In: Scheerder, Jeroen, Wim Lagae en Filip Boen. *Vlaanderen fietst! Sociaalwetenschappelijk onderzoek naar de fietssportmarkt*. Gent: Academia Press, 2011.

schare Roeselaarse wereldkampioenen wielrennen (Benoni Beheydt, Patrick Sercu, Jean-Pierre 'Jempi' Monseré, Freddy Maertens) en het moge duidelijk zijn dat Roeselare dé plek is voor een Wielermuseum. Hier klopt het hart van de Flandrien!

Een Wielermuseum in huis

Anno 2015 is het Wielermuseum kopman in het verzamelen, bewaren en presenteren van het 'rijke Vlaamse wielerveven'³ (in zijn internationale context) en daardoor het wielervergoedcentrum van Vlaanderen. Het museum huist evenwel in een beschermd monument dat dateert uit 1903, een voormalig brandweearseenaal, dat aan een grondige opknappbeurt toe is. Plaatstekort, een gebrekkige toegankelijkheid en de nieuwe ambities uit het beleidsplan 2015-2019⁴ nopen tot een grondige vernieuwing en uitbreiding van het Wielermuseum. Het museum is sinds begin dit jaar gesloten met het oog op de start van de renovatie- en ver(nieuw)bouwwerken medio 2015. Die vernieuwing moet van het museum een uitnodigend trefpunt maken waar jong en oud hun passie voor de fiets en de wielersport kunnen beleven en delen.

In de tussentijd wordt het publiek niet in de steek gelaten. Een eerste publieksproject dat begin 2015 gelanceerd werd, heet: Museum in de Living / Living in a Museum. Het principe van 'Museum in de Living' is eenvoudig: nu het museum gesloten is, komt de collectie naar de mensen toe in plaats van omgekeerd. Mensen kunnen een collectiestuk voor een periode van twee maanden in huis te halen. Er is keuze tussen wielershirts (van 'oude' en actuele wielershelden), historische fietsen en kunst. Met dit uitleenproject sloop het museum als het ware de eigen muren, en breekt het door naar de huiskamers.

Zie voor de uitleenprocedures en een greep uit het aanbod: www.museumindeliving.be.

³ Knipoog naar *Het Rijke Vlaamse Wielerveven* van Karel Van Wijnendaele, zie: http://www.dbnl.org/tekst/wijn012rijk01_01/

⁴ Zie: http://www.wielermuseum.be/nieuws-activiteiten/nieuwsbericht/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=238&cHash=3e3a952afa04df3d4d59d4632373bd5e

Museum in de living 1: hoge bi

Een van de voorlopers van het huidige fietsmodel is de 'hoge bi' (*high bicycle*) die vooral in Groot-Brittannië populair was en er ontwikkeld werd als tegenhanger van de Franse Michaux. De hoge bi valt vooral op door de ongelijke grootte van voor- en achterwiel. De fiets wordt door vaste pedalen op het voorwiel aangedreven. Met de hoge bi rijden vereiste enige soepelheid en was dan ook vooral weggelegd voor jongere mannen. Vanaf 1875 werd de hoge bi gebruikt voor wielervedstrijden en tot op heden worden er nog steeds kampioenschappen voor hoge bi's georganiseerd.

Museum in de living 2: Laurent Fignon

De Nederlander Paul Meijering is gespecialiseerd in portretten die haast fotografisch lijken. Meijering heeft in zijn werk vaak aandacht voor sportlui. Dit fotorealistisch schilderij op kunststof stelt de Franse renner Laurent Fignon voor tijdens de legendarische Ronde van Frankrijk van 1989. Fignon verloor toen op de laatste dag het geel tijdens de afsluitende tijdrit. Greg Lemond won de Tour met 8 seconden voorsprong.

Boekbespreking van Andrew Ritchie,
Quest for Speed, A History of Early Bicycle Racing 1868-1903
2011, El Cerrito, California, USA, in eigen beheer, www.andrewritchie.wordpress.com

DE ZOEKTOCHT NAAR SNELHEID

Wim Zonneveld

In de tweede helft van de jaren tachtig van de negentiende eeuw maakt het Nederlandse wielrennen ('wielrijden') een snelle ontwikkeling door. Er is een kleine Nederlandse wielindustrie, maar de wedstrijd machines worden voornamelijk geïmporteerd uit Engeland, waar vanaf 1870 een ware rijwielmanie is ontstaan. Een 'symbiose' tussen fabrikanten, snel groeiend in aantal, in plaatsen als Coventry, Birmingham en Wolverhampton, en wedstrijdrijders leidt tot steeds verder gaande verbeteringen van de machines: bicycle en tricycle, via hybride modellen als de Kangaroo, naar de safety, 'onze' fiets.

Wie een aflevering uit de beginjaren van *De Kampioen* opslaat, ziet een blad met bondsinformatie, verenigingsberichten, aankondigingen van wedstrijden en tentoonstellingen, uitslagen en ranglijsten, ingezonden brieven over kwesties die spelen bij de leden, met soms een reisverslag. Zowel de eerste als de laatste paar pagina's zijn gevuld met advertenties, de meeste voor de nieuwste modellen rijwielen.

Neem de aflevering van januari 1887. W.F. Timperley & Co. in Amsterdam adverteren als 'eenigste agenten' van Sanspareil, een merk van William Andrews uit Birmingham. Samuels & Co. in Amsterdam voor de Premier direct steerer tricycle van Hillman, Herbert & Cooper uit Coventry. F.A.L. de Gruyter, Leidschegracht 27 en 38¹ voor hetzelfde model driewieler met de naam Marlboro Club van de Coventry Machinists Co. J. Holst op de Leidschegracht 40, dus de buurman van De Gruyter, voor de Invincible

¹ Bijna tien jaar eerder de zaak ook van de controversiële eerste rugbybal van Pim Mulier, zie Nico van Horn over "mythevorming" rond een aartsvader' in '125 jaar Voetbal in Nederland?', *de SPORTWERELD* 35 (2004): 8-14.

Klaas Pander met een Sparkbrook safety, ca. 1890, vermoedelijk op een promotiefoto voor wielbedrijf B.A. Jansen in 's-Hertogenbosch.
Bron: *Haarlems Dagblad* (23 december 1940).

Rover-type safety van de Surrey Machinists Co. in Londen en de rear-driver safety-bicycle van de Quadrant Cycle Co. uit Birmingham. D. Webster in Haarlem² voor verschillende typen high-wheel bicycle. Herckenrath en Van Raden in Rotterdam zijn vertegenwoordigers van Humber uit Beeston bij Nottingham en adverteren voor Premier. Hun stadgenoot B.H. Vermeer heeft een hele reeks modellen Pilot van Hickling & Co. uit Maidenhead. C.P. Meulendijk uit Rotterdam adverteert voor Pilot, voor Cogent rijwielen gebouwd door Henry Clarke in Wolverhampton, en voor New Rapid van St. George's Engineering Co. uit Birmingham. D.W. van Rennes bouwt in zijn Machinefabriek Drakenburgh in Utrecht zijn eigen model Rover tricycle.³

² De Engelsman van de fameuze ontmoeting met zijn Utrechtse landgenoot C.H. Bingham, die leidde tot de oprichting van de A.N.W.B.

³ *De Kampioen* op books.google.nl, daarnaast www.gracesguide.co.uk.

Industrie in Nederland

Er is grote vraag naar het rijwiel, dat is duidelijk, de Nederlandse *bicycle boom* is op stoom. In januari 1887 heeft de A.N.W.B. – volgens de eigen opgave in het blad – duizend ‘werkende leden’, begin 1890 zijn dat er twee keer, begin 1891 al drie keer zo veel. Bank en Van Buren schrijven dat een in 1891 gehouden enquête uitwees ‘dat een groot aantal handelaren en ambachtslieden van de fiets gebruikmaakten. Ook onderwijzers, fabrikanten, geneesheren en kantoorbedienden bereden het rijwiel betrekkelijk vaak. [Men telde] in 1891 ruim tienduizend wielrijders, van wie een derde bij de bond was aangesloten.’⁴

Op een aantal plekken in Nederland worden rijwielen dan al inheems geproduceerd. Burgers bouwt ze al sinds 1869 in Deventer. Tussen 1884 en 1890, ook aangemoedigd door het verschijnen van de spectaculaire nieuwe safe-ties, beginnen Seymour Bingham in Rotterdam (Eenhoorn), C.H. Bingham in Utrecht (Simplex), Eysink in Amersfoort (Hollandia), Fongers in Groningen en Samuels in Amsterdam te produceren.⁵ Ook uit Amerika worden relatief goedkope modellen ingevoerd. Maar een zeer groot deel van de vraag wordt vooralsnog bevredigd met import vanuit Engeland, vooral de vraag onder de toer- en wedstrijdrijders, de typische leden van de jonge A.N.W.B.

De dan nog geen twintigjarige Bernard Jansen uit Den Bosch bezoekt al in 1880 de grote jaarlijkse Stanley Show voor de Engelse rijwielindustrie in het Crystal Palace in Londen en begint in 1881 een Magazijn van *Vélocipèden* in Den Bosch. In 1883 wordt hij agent van de Sparkbrook Manufacturing Co. uit Coventry, waarvan hij de rijwielen importeert door de onderdelen in Vlissingen te laten opslaan en zelf in zijn

werkplaats in elkaar te zetten.⁶ Sparkbrook wordt in Nederland vooral bekend als Johan Faber uit Haarlem in juni 1887 op zijn ‘hoge bi’ het befaamde 24-uursrecord van Pim Kiderlen van twee jaar eerder verbetert en tussen Haarlem en Roermond met wat extra lussen op 406 km brengt. Jansen haalt daarna rijders binnen als Klaas Pander en J.G. Wackwitz, aan wie hij ‘karretjes’ leent in ruil voor een lokaal agentschap en van wie hij de successen dan weer vermeldt in zijn advertenties.

Jacques Koopman uit Rotterdam, van huis uit een scherm- en dansleraar, is in juli 1881 betrokken bij de organisatie van een wielervedstrijd met Engelse en Nederlandse deelnemers in Den Haag, vier jaar voor de Wassenaarsche Weg, in de namiddag van de wijd geadverteerde eerste cricketwedstrijd van een Nederlands team tegen Engelsen op het Malieveld. Beide wedstrijden gaan overigens ruim verloren. Zijn broer ‘J.W.’ loopt vier jaar stage in de Engelse wielindustrie en begint bij terugkomst in Haarlem zijn eigen zaak. Rond 1890 start hij een eigen fabriek, terwijl Jacques in Rotterdam zich vooral toelegt op solide en betrouwbaar reparatiewerk voor wielers in de regio.⁷

Zoeken naar snelheid

Wie nieuwsgierig is naar de bijzonderheden van de Engelse wielindustrie waarmee deze Nederlandse pioniers, importeurs en fabrikanten, tussen met name 1880 en 1890, maar ook daarna nog, zo succesvol contact legden en onderhielden, kan veel van zijn gading vinden in Andrew Ritchie, *Quest for Speed, A History of Early Bicycle Racing 1868-1903*. Ondanks de titel is dit niet uitsluitend een boek over wedstrijden, uitslagen en rijders uit het Verenigd Koninkrijk in de genoemde decennia. De ‘zoektocht naar snelheid’ wordt uitgebreid beschreven als een

4 Bank, Jan, en Maarten van Buuren. 1900. *Hoogtij van Burgerlijke Cultuur*. Den Haag: SDU Uitgevers, 2000. Met een verwijzing naar Linders-Rooijendijk, Mathea. *Gebaande wegen voor mobiliteit en vrijetijdsbesteding*. Heeswijk-Dinther: Drukkerij Berne, 1989.

5 Zie online Herbert Kuner op http://www.rijwiel.net/fietsfabrikanten_n.htm en <http://auto-en-vervoer.infonu.nl/fietsen/61488-nederlandse-fietsindustrie-in-de-19de-eeuw.html>. Het is opvallend dat Van Rennes uit Utrecht, adverterend met eigen fabriek rijwielen in *De Kampioen* van 1886 en 1887, rijwiel systematisch in zulke overzichten ontbreekt.

6 Steendijk-Kuypers, Koos. ‘Bernardus Antonius Jansen (1861-1932), een pionier in de fietsbranche.’ *De Oude Fiets* 1 (2008): 4-11, en online op www.oudefiets.nl. Libregts, Ben. ‘De eerste kampioen 1889.’ *Het Rijke Vlijmense Wielerveven* 1 (2011), online op <http://www.halloheusden.nl/artikelen/artikel/2011/10/het-rijke-vlijmense-wielerveven-1>

7 Informatie via www.delpher.nl en www.gracesguide.co.uk.

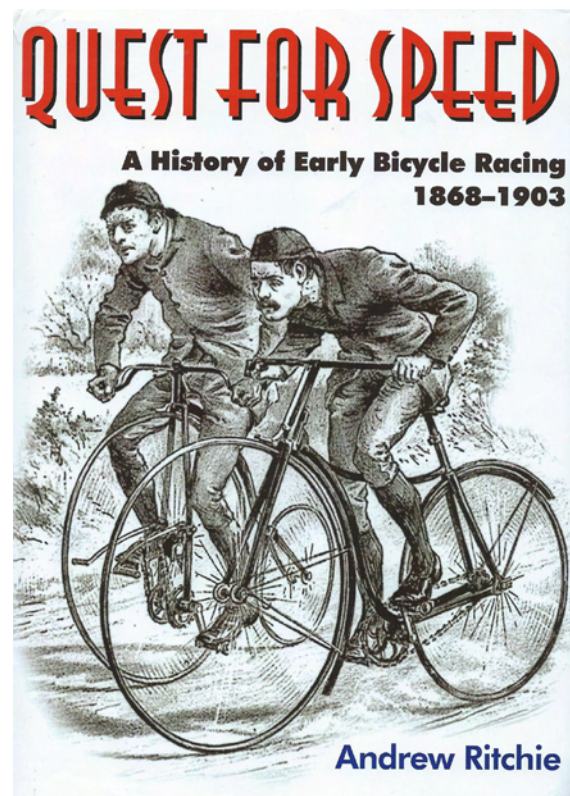
gezamenlijke onderneming.⁸ De ontwikkeling van het rijwiel gebeurt in deze periode in samenwerking (een 'symbiotic relation', noemt de schrijver het, een 'cross-fertilization') tussen fabrikanten en gebruikers. De laatsten zijn vooral de wielrenners die, niet veel anders dan moderne Formule 1-piloten, die bedachte technologie beproeven en de limieten ervan opzoeken. Maar ook meer praktische gebruikers voor wie het pure verplaatsen en daarbij de mogelijkheden van vervoer van personen en goederen prioriteit hebben.

Andrew Ritchie (ook bekend van zijn boek uit 1996 over de zwarte rijder Major Taylor⁹) heeft *Quest for Speed* geschreven als vervolg op zijn *King of the Road* van 1975, dat de handelsuitgave was van zijn proefschrift aan de University of Strathclyde, Glasgow, waar hij, een verklaarde *bike freak*, een opleiding volgde tot specialist in wielergeschiedenis. Hij is actief in de jaarlijkse International Cycling History conferentie, die in 1990 voor het eerst in Glasgow werd gehouden en in 1999 een aflevering had in Nijmegen, vooral door inspanningen van het Fietsmuseum Velorama.¹⁰ (De bijeenkomst van 2015 zal van 24 tot 27 augustus gehouden worden in Entraigues-sur-la-Sorgue bij Carpentras, met de Mont Ventoux op de achtergrond.)

Wanneer Michaux in 1869 in Parijs zijn vélocipède presenteert, wordt voor het eerst in de geschiedenis van de mensheid individueel gemechaniseerd vervoer over zelfgekozen trajecten mogelijk – een enorme nieuwe vrijheid. Het voertuig bereikt Engeland aanvangelijk via import uit Frankrijk en wordt snel bijzonder populair, een echte *craze*, als vervoer- en transportmiddel, maar ook als vorm van vermaak en competitie. Wedstrijden worden geor-

ganiseerd binnen en buiten, op banen en op de weg, in tentoonstellings- en sporthallen (gymnasiums), bij landbouw- en bloemenshows, als onderdeel van atletiekevenementen en paardenraces, verspreid over het hele land.

Mede door de inspanningen van promotors die er brood in zien, wordt niet alleen het voertuig heel populair, maar ook de 'sport', die niet alleen snelheid inhoudt, zo hard mogelijk vooruit, maar ook kunde, in allerlei vormen van acroba-

Omslag van Andrew Ritchie, *Quest for Speed*.
Bron: www.andrewritchie.wordpress.com

तिक en figuurrijden. De toeschouwers, soms duizenden per evenement, zijn enthousiast over dit prachtige voorbeeld van moderne technologie, de industriële revolutie op zijn best. Al snel ontstaat op basis van lokale nijverheid voor kleine machinerie, zoals naaimachines en klokken, een eigen wielindustrie met hoog-gespecialiseerde arbeidskrachten. Coventry in de Midlands groeit uit tot een dergelijk centrum met in de voorhoede de fabriek van James Starley, en in de volgende generatie zijn neef John Kemp Starley, maar ook Birmingham, Nottingham, Leicester, Wolverhampton en Londen springen achterop. Er ontstaan institu-

8 Dit thema werd voor het eerst neergezet in: Ritchie, Andrew. 'The Origins of Bicycle Racing in England: Technology, Entertainment, Sponsorship and Advertising in the Early History of the Sport.' *Journal of Sport History* 26:3 (1999): 489-520. <http://library.la84.org/SportsLibrary/JSH/JSH1999/JSH2603/JSH2603e.pdf>.

9 Ritchie, Andrew. *Major Taylor, The Extraordinary Career of a Champion Bicycle Racer*. Baltimore: Johns Hopkins University, 1996. Zie voor een update het interview met Ritchie op SB Nation Podium Cafe for Cycling Fans. Online op: www.podiumcafe.com/book-corner-24-11-2014. In het Nederlands over Major Taylor, natuurlijk: Boesman, Jan. *De vliegende neger en de kleine koningin. Major Taylor en het begin van de Tour de France*. Amsterdam: L.J. Veen, 2008.

10 Stoffers, Manuel, en Harry Oosterhuis. 'Ons populairste vervoermiddel. De Nederlandse fietshistoriografie in internationaal perspectief.' *Low Countries Historical Review* 124:3 (2009): 390-418. Online op: <http://www.bmgm-lchr.nl/index.php/bmgm/article/view/7012/7066>.

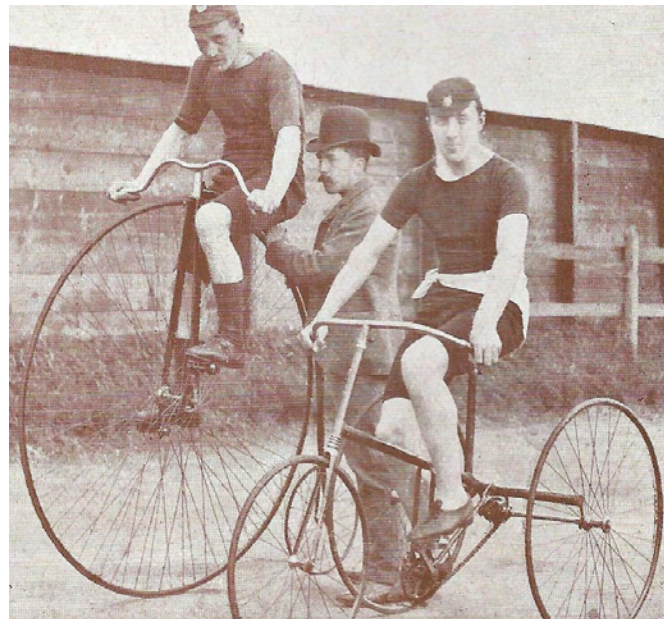
ties, zoals wielrijdersclubs, netwerken en organisaties voor wedstrijden en renners kunnen zich gaan profileren als 'kampioenen'. En beoefening buiten vereist, niet alleen voor de sport maar ook voor praktisch vervoer, steeds betere wegen.

De steeds hogere bi

In de loop van de jaren zeventig geeft de industrie op de wens tot meer snelheid van de wedstrijdrenners als antwoord de *high wheel bicycle*, de hoge bi. Steeds hoger, bij elke centimeter meer voorwielomvang per pedaalomwenteling een grotere afstand. De rijwielen worden steviger met buizenframes, wielen krijgen tangentiaal gespannen spaken en rubberen strookbanden. Racers worden atleten, aantrekkelijk voor de toeschouwers om te zien, niet in het minst ook voor het zwakke geslacht. Een combinatie van kracht om het grote wiel rond te krijgen en lengte om het grote wiel te kunnen accommoderen, is ideaal voor de racer die in de top wil meedraaien. De moeilijke rijtechniek leidt tot steeds beter geprepareerde wielervedbanen en buiten de steden tot steeds betere wegen, tot nut van alle weggebruikers, ook voor de plattelanners die lange tijd die nieuwe steedse fratsen liever niet bij zich in de buurt hebben. Rijders zetten records voor steeds langere afstanden binnen steeds kortere tijd. Land's End uit het zuiden naar John o'Groats in het uiterste noorden is er een, waarmee ze de sport verder populariseren en aantonen dat ook het zuivere verplaatsen grote mogelijkheden biedt.

Maar de hoge bi heeft zijn onontkoombare nadelen. Hij is bovenal een sport- en hooguit een recreatiemachine, en dan nog. Er kan vrijwel niets op vervoerd worden en toerrijders kunnen per rit twee of drie smakkerds maken, de beruchte *headers*, de onstuitbare val voorover, en met kneuzingen en ontvellingen thuis komen. Veel praktischer is voornamelijk als oplossing daarvoor de driewieler, zeker voor vervoer van bagage en het rijden door de dames.

Bij Starley en anderen wordt in de eerste helft van de jaren tachtig gewerkt aan de grote sprong voorwaarts bij de tweewielers, een periode van bijna koortsachtig experimenteren

De Schot Michael Bruce (hoge bi) en P.W. Scheltema Beduin (driewieler) op de Baan van Scheveningen, 1889. Bron: Hogenkamp, George. *Een Halve Eeuw Wielersport*. Amsterdam, 1917: 122.

en innoveren. Ritchie beschrijft het relatief korte leven van hybride modellen als de Xtraordinary, een hoge bi met hefboomaandrijving met de voeten in plaats van rondcirkelende trappers, en de Kangaroo, met zijn veel lager geplaatste trappers en een kettingmechanisme binnen de cirkel van het voorwiel, met daardoor al veel betere mogelijkheden om het evenwicht te bewaken.

Dan zijn we er, 1885-1886: de echte safety bike, de 'veiligheidswieler' met een trappermechanisme laag aan het frame, aandrijving van het achterwiel met een ketting en twee evengrote relatief kleine wielen, daarom een tijdje ook de *dwarf bike* genoemd (zelfs even 'dwergrijwiel' in het Nederlands). Geen headers meer of ander groot ongemak van evenwicht en vaardigheden in vergelijking met de hoge bi, en gewichtsafname van de machine en daarmee toenemende snelheid in vergelijking met de driewieler, en niet onbelangrijk, afname van de kosten. (De omslag van Ritchie's boek wordt opgesierd door een gefingeerd duel tussen een Kangaroo en een safety.)

Er was zo'n twintig jaar nodig om bij dit model uit te komen, en wie honderddertig jaar later kijkt naar een veiligheidswieler uit 1887, ziet

dat hij/zij er zelf nu ook nog op rijdt, net als de buurman, de neven en nichten, Dries van Agt en Piet Hein Donner, Joop Zoetemelk, Leontien van Moorsel en Niki Terpstra.

Hoe het verder gaat

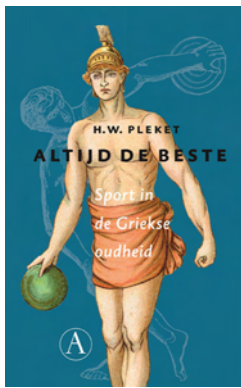
Ritchie's boek loopt nog door. Een volgende belangrijke innovatie is de komst van de luchtband, waarmee voor iedereen, wedstrijdrijders en praktische gebruikers, het rijcomfort aanzienlijk toeneemt. Wielrennen wordt een internationale sport, met Engeland, Frankrijk en de Verenigde Staten voorop. Het professionalisme versus het amateurisme wordt een strijdpunt, met een grote tegenstelling tussen het 'zuivere' Engeland (en Nederland) en het liberale Frankrijk (en België). In de wielindustrie wordt de basis gelegd voor de autoindustrie, die zich snel ontwikkelt in het laatste decennium van de eeuw.

De introductie van de veiligheidswieler is het punt in de tijd waar *De Kampioen* van januari 1887 inprikt. Nederland en de Nederlandse wielrijders hebben groot profijt van de bijna twintig jaar voorafgaande progressie aan de overkant van de Noordzee. Een jaar of vijf zullen alle genoemde modellen naast elkaar blijven bestaan en worden verkocht, maar dan is de hoge bi verdwenen. De driewieler houdt het langer uit en bestaat nog steeds, vooral populair in specifieke niches, niet meer als racemodel. Door nostalgici wordt rond 1890, ook in *De Kampioen*, betreurd dat daarmee ook het echte racen door echte atleten is verdwenen.

Museum in de living 3: Jempi Monseré

Jean-Pierre 'Jempi' Monseré uit Roeselare, net geen 22, werd in 1970 wereldkampioen op de weg. Een veelbelovende carrière lag in het vooruitzicht tot hij nog geen jaar later tijdens een wielervedstrijd door een ongeval om het leven kwam. Zijn tragische dood maakte van hem een legendarische renner. De Izegemse persfotograaf Maurice Terryn, onder meer bekend om zijn foto's van lokale en internationale sportevenementen, maakte dit portret van de jonge wereldkampioen.

Boekbespreking van H.W. Pleket,
Altijd de beste. Sport in de Griekse oudheid
2014, Amsterdam, Atheneum-Polak & Van Genneep

De antieke breedtesport

Ruud Stokvis

Sport nam bij de oude Grieken een belangrijke plaats in. Tal van gebouwen, beelden en andere voorwerpen, vaak voorzien van inscripties, getuigen daarvan. Het is niet verwonderlijk dat de classici tot de eersten behoorden die sport op een sociaal-wetenschappelijke wijze bestudeerden. In Nederland was de Leidenaar Harry Pleket pionier op dit gebied. Pleket was gespecialiseerd in het ontcijferen en vertalen van inscripties. Het boek dat hij in 1976 samen met de vermaarde Engelse classicus Moses Finley publiceerde, *The Olympic Games. The first thousand Years*, was van groot belang voor degenen die in de jaren zeventig hun eerste schreden op het gebied van historische en sociologische studie van sport waagden. Toen mijn proefschrift *Strijd over sport* eind 1977 in het afrondend stadium kwam, had mijn promotor, prof. dr. J. Goudsblom, behoefte aan commentaar van een erkende deskundige op het gebied van de historische en sociaal-wetenschappelijke studie van sport. Zelf had hij er geen flauw benul van. De enige persoon in Nederland die ik kon bedenken was Harry Pleket, toen hoogleraar in Leiden. Hij werd mijn co-promotor, een taak die hij op uitstekende wijze vervulde.

Sinds 1976 heeft Pleket nog veel over sport gepubliceerd. Het boek *Altijd de beste. Sport in de Griekse oudheid* dat hij nu op 84-jarige leeftijd geschreven heeft, kan men als een soort culminatie van die inzichten beschouwen. Het belangrijkste inzicht is dat de antieke Olympische Spelen als een topje van een hele grote Griekse 'sportberg' beschouwd moeten worden. Deze Spelen begonnen ergens in de achtste eeuw v. Chr. als een uniek evenement. Maar in de loop der tijd, vooral nadat de Griekse wereld vanaf 338 v.Chr. opging in het Romeinse Rijk, ontstond er een enorm stelsel van toernooien in alle delen

van het Romeinse Rijk waar de Griekse cultuur voet aan de grond kreeg. Dat strekte zich uit van Italië en Griekenland tot ver in het huidige Turkije, Syrië, Libanon, Israël, Egypte, Lybië en de verdere Noord-Afrikaanse kust tot Tunesië. Net als de huidige prof Tennistoernooien waren ze in een soort prestige-hierarchie geordend. De Olympische Spelen bij Olympia vormden de top van de hiërarchie. De Pythische, Nemeische en Isthmische Spelen hadden vrijwel evenveel aanzien. Daarnaast waren er nog veel regionale en lokale toernooien. Bestuurders van tal van steden lieten gezanten uitgaan om deelnemers uit te nodigen voor het toernooi dat zij wilden organiseren.

Er zijn ongeveer 500 toernooien geteld waarvan een deel jaarlijks en een deel eenmaal per meerdere jaren gehouden werd. Het grote aantal toernooien betekende dat er ook een grote hoeveelheid atleten was. Pleket geeft ons in zijn boek veel nieuwe informatie over de wijze waarop de Griekse sport op internationaal en lokaal niveau georganiseerd was. Hierdoor kon ik me een veel beter beeld van sport in de Griekse oudheid vormen dan ooit tevoren. Als er zo een uitgebreide internationaal verspreide Grieks-Romeinse sportwereld bestond, dan rijzen natuurlijk twee belangrijke vragen: 1) waar kwamen al die atleten vandaan en 2) hoe werd die wereld bestuurd?

Gymnasions

Pleket noemt het gymnasium 'de basis van de antieke breedtesport'. Dat was geen gymnasium zoals we dat nu kennen en ook geen sportvereniging. Het leek nog het meest op een sport-school. Evenals sommige moderne sportscholen transformeerden sommige van deze gymnasions tot fitness- en relaxcentra. Er waren gymnasions die geheel door en voor de rijken gefinancierd werden. De elite, die haar rol in de oorlogsvoering verloren had aan het volk, probeerde aan-

vankelijk haar prestige via sport te behouden. Na 300 v.Chr. kwamen er steeds meer, mede door het stadsbestuur verzorgde, instellingen waar ook jongens (12-18) en adolescenten (efeben, 18-20) uit de middenklassen traiden. Hetzelfde geldt voor de aanstelling en financiering van trainers. Sommige gymnastions kregen speciale giften om alle vrijgeboren jongeren, dus ook die uit de lagere klassen, in de gelegenheid te stellen om zich te oefenen, zonder een eigen financiële bijdrage te leveren. Via deze gymnastions kregen de jeugdige atleten, begeleid door hun trainers, toegang tot de toernooicircuits in hun omgeving. Toernooien waren er voor alle leeftijds categorieën.

Dat er sprake was van organisatie en coördinatie op internationaal niveau blijkt onder meer uit het bestaan van wat Pleket 'kwalitatieve records' noemt. Dit zijn claims dat men de eerste van een stad of land of van de wereld is die een bepaalde prestatie geleverd heeft, bijvoorbeeld de 200m, de 400m en de hopliteloop op één dag winnen. Onderzoekers hebben vastgesteld dat dergelijke claims niet zomaar uit de lucht gegrepen waren. Dit soort prestaties werd bijgehouden en op basis daarvan kon de juistheid ervan worden vastgesteld.

Sportvereniging

De coördinatie op nationaal en internationaal niveau van de toernooien werd vanaf de eerste eeuw n.Chr. door een vereniging van topatleten verricht: 'de heilige, rondreizende sportvereniging van de rond Herakles verenigde atleten en heilige kranswinnaars', met een hoofdkwartier in Rome. Deze vereniging had tot taak een voor de atleten zo gunstig mogelijk rooster voor de vele toernooien te maken en toe te zien op de financiering van de toernooien en de regelgeving. Daartoe zond de vereniging commissarissen uit naar de verschillende toernooien. Verder spande de vereniging zich in om de belangen van de atleten ten opzichte van de staat zo goed mogelijk te behartigen.

Pleket gaat verder in op de verschillende sportdisciplines, op het weinige dat bekend is over vrouwelijke sportbeoefening en op de Griekse sportideologie. Juist omdat hij het beeld

van de Griekse sportwereld zo verduidelijkt, zou je nog meer daarvan willen weten. Ik denk aan de positie van de scheidsrechters die zo vaak, voorzien van een zweep, op vazen worden afgebeeld. Ook zou ik meer willen weten van de overwegingen om bij de vechtsporten geen gewichtsklassen te onderkennen.

Waar ik tenslotte heel sterk aan twijfel is Plekets eindconclusie: 'De competitieve sport was in de oude Griekse wereld dan ook veel sterker en dieper ingedaald in de haarvaten van de samenleving dan tegenwoordig.' Daar moet nog maar eens flink over gediscussieerd worden.

Museum in de living 4: Eric Vanderaerden

De Limburgse hardrijder Eric Vanderaerden bouwde onder leiding van de legendarische ploegleider Peter Post een indrukwekkend palmares op bij het al even legendarische Panasonic. Naast zeges in klassiekers als Parijs-Brussel, de Ronde van Vlaanderen, Parijs-Roubaix en Gent-Wevelgem wist hij ook nog eens de groene trui in de Tour te winnen. Het betreft een gesigneerde Panasonic-merkentrui van Vanderaerden uit 1986.

Publicaties sportliteratuur

Wilfred van Buuren

Biografie

Dee, Daniël en Karel ten Haaf, *Peter Aerts. The Dutch lumberjack*. Passage, Groningen, 2014. 180 p., ill., reg. Over vechtsporter Mr. K-1 Peter Aerts.

Rewijk, Daniël, *Captain van Jong Holland. Een biografie van Pim Mulier, 1865-1954*. Uitgeverij Bornmeer, Gorredijk, 2015. 384 p., ill., lit.opg. Handelseditie van proefschrift.

Roose, Jan, *50 jaar hardloper. Jan Roose, nooit iets gewonnen en toch nog gedreven*. De Drukkery/Schrijverspodium, [Middelburg, 2014]. 145 p., ill., lit.opg. Autobiografie.

Vries, Vincent de, *Verona van der Leur. Het bizarre leven van een voormalig Sportvrouw van het jaar*. Sportliteratuur Uitgeverij, Emst, 2014. 328 p., ill. Over turnster Verona van der Leur.

Atletiek

Dohle, Max (samenst.), *De koploper. De mooiste hardlooper verhalen uit de wereldliteratuur*. Nieuw Amsterdam, Amsterdam, 2014. 256 p., lit.opg.

Kaatsen

Leeuwen, Lammert, *In 't licht fan'e groate tillegraaf. 125 jaar Kaatsvereniging Het Noorden St. – Jabik*. [Kaatsvereniging Het Noorden St. – Jabik en Lammert Leeuwen], St.-Jabik, [2014]. 324 p., ill.

Korfbal

Jong, Evert de, *Wordt Kwiek, 1914-2014. 100 jaar 'wille en nacht'*. Wordt Kwiek, Jubbega, 2014. 127 p., ill.

Schaatsen

Couwenhoven, Ron, *Hardrijderijen in Friesland. Volksvermaak op het ijs 1800-1900*. Stichting Archief Ron Couwenhoven, Zaandam, [2014]. 496 p., ill., lit.opg.

Dijkgraaf, Jan en Gerard den Elt, *Een vracht aan titels. 14 seizoenen TVM schaatsploeg*. TVM verzekeringen, Hoogeveen, [2014]. 295 p., ill.

Hilberts, Mark, *Meedoen mag, winnen is een ander verhaal. Vrouwen in de Elfstedenwedstrijdtocht, veertig prachtige verhalen over topprestaties van vrouwen van de lange adem*. [Mark Hilberts, Nederhorst den Berg], 2014. 235 p., ill.

Klaveren, Matty van, e.a. (samenst.), *Vijftig jaar IJscub Kees Jongert, 10 mei 1964 – 10 mei 2014*. IJscub Kees Jongert, [Heemskerk], 2014. 131 p., ill.

Voetbal

Berden, Hai, Leon Peeters en Finbar van der Veen (samenst. en red.), *Van Gijs tot Keisuke. 60 jaar betaald voetbal in Limburg Noord*. Stichting Historisch Besef, z.p., [2014]. 126 p., ill., lit.opg. Stripverhaal over VVV-Venlo en voorlopers.

Bergsma, Jacob, Erik Somers, René Kok en Michel Sleutelberg, *Het gouden Ajax. De magische jaren 1965-1973*. Uitgeverij Carrera, Amsterdam, 2014. 352 p., ill., lit.opg.

Egbers, Tom, *Tien helden en een hond. Een elftal verhalen*. Uitgeverij Thomas Rap, Amsterdam, 2014. 176 p., ill.

Pierik, Robert (tekst) en Edih de Jong (beeld), *PROUD to be an Eagle*. Druk: Ovimes, z.p., [2014]. 120 p., ill. Over Go Ahead Eagles.

Wielrennen

Idzenga, Wiep, *Brigadier Kodak neemt een foto*. De Muur, Amsterdam, 2014. 256 p.

Slogteren, Fred van, *Als je de Tour niet hebt gereden... Biografieën van alle Nederlandse deelnemers. Deel 2, 1972-1988. De jaren van overweldigend succes*. Uitgeverij Sylfaen, Lobith, 2014. 72 p., ill., lit.opg.

Artikelen in boeken en tijdschriften

Heerma van Voss, Thomas, 'Op Krulxpeditie met vier vrouwen', in: *Hard gras* nr. 99 (december 2014), pp. 5-16. Over Keeper Tim Krul

Luitzen, Jan en Pascal Delheye, 'Wicket Game: The (Re-) Introduction of Cricket in the Netherlands, 1724-1883', in: *The International Journal of the History of Sport*, 32 (2) (2015), art.nr. 10.1080/09523367.2014.949249, pp. 185-199.

Ouwerkerk, Peter, 'Etalagecoureur. De tragische ondergang van Roy Schuiten', speciale ed. *De Muur*, nr. 47 (januari 2015). 192 p., ill., lit.opg.

Rewijk, Daniël en Theo Bollerman, 'Tussen spel en sport: de geschiedenis van tennis', in: Hugo van der Poel en Sven Bakker (red.), *Tennis in Nederland. De tenniswereld in al haar aspecten geserveerd*. Mulier Instituut, Arko Sports Media, Utrecht/Nieuwegein, 2015, pp. 18-27.

Waard, Peter de, 'De Kessler-dynastie', in: *Hard Gras* nr. 100 (februari 2015), pp. 80-106.

Medewerkers de SPORTWERELD 72

Thomas Ameye (1981) is conservator van het Wielermuseum te Roeselare, gelegen in het hart van West-Vlaanderen, bakermat van 'de flandrien'. In zijn vrije tijd probeert hij over te schakelen van fietsen naar het afwerken van een sporthistorisch doctoraat aan de KU Leuven.

Theo Bollerman (1949) schaaakte op het Maerlant Lyceum, voetbalde bij HBS, kreeg boksles van Karel de Jager, coachte het eredivisieteam van de Metselaars en werd dertien keer landskampioen real tennis. Zijn meest recente boek verscheen in 2013: *Gerard Scheurleer, voltooid volharding*. Bollerman is voorzitter van de KNLTB-werkgroep Beheer Nederlands Tennis Erfgoed.

Wilfred van Buuren (1964) werkt als zzp'er, onder andere voor de Alliantie Gelijkspele en Gay Union Through Sports (GUTS). Hij is redacteur van *Hollands Goud. Alle olympische kampioenen* (2012 herziene editie), lid van de vakjury van de Nico Scheepmaker Beker en speelt basketbal.

Fons Kemper (1942) is verbonden aan het Mulier Instituut te Utrecht waar hij zich onder meer met sportgeschiedenis bezighoudt. Zijn historische belangstelling is vooral gericht op het ontstaan van de georganiseerde sport, en de Olympische en Paralympische beweging in ons land. Kemper was vele jaren voorzitter van atletiekvereniging Sparta Voorburg.

Onno Kusters (1962) promoveerde in 1999 op een studie over James Joyce en is sinds 2007 als docent letterkunde en vertalen verbonden aan de Opleiding Engels van de Universiteit Utrecht. Hij is daarnaast vertaler (onder meer van Samuel Beckett en dichter (meest recente bundel: *Vangst*, 2014). Hij was ruim 25 jaar doelverdediger bij de Amsterdamse voetbalclubs Neerlandia en Swift. Website: www.doelverdediger.nl.

Ruud Stokvis (1943) was van 1970 tot 2008 als sociologie-docent verbonden aan de UvA. Hij was in 2002 bij de oprichting van het Mulier Instituut betrokken en maakte tot 2010 deel uit van het bestuur daarvan. Zijn laatste boek is *Lege kerken en volle stadions. Sport en de sociale functies van religie*. Hij werkt nu aan een biografie van zijn oud-oom mr. dr. Benno J. Stokvis.

Jurrit van de Vooren (1969) is eigenaar van www.sportgeschiedenis.nl. Samen met Jan Rijnstra verzorgde hij deze herfst de heruitgave van het *Sportalbum 1898*, waarvan het eerste exemplaar werd overhandigd aan de koning. Hij is de enige Amsterdammer die afgestudeerd is op Feyenoord.

Dé webshop voor sportgeschiedenis

De redactiecommissie

Marnix Koolhaas (1960)

Marnix, iets ouder dan vier jaar.

Ik moet zo'n vier jaar oud geweest zijn, want ik zat nog op de Brederode-kleuterschool in Santpoort-Zuid, in de klas bij juf Dreesens. Ergens halverwege de ochtend was er een korte pauze, waarin de circa 25 peuters alleen in het lokaal gelaten werden.

Op zeker moment werd ik uitgedaagd om tijdens de afwezigheid van juf Dreesens te vechten met Roy. Dat Roy werd uitgekozen, had vermoedelijk te maken met het feit dat hij het enige donkere jongetje in onze klas was. Hij was van Surinaamse afkomst.

Waarom ik met Roy moest knokken is me nooit duidelijk geworden. Mogelijk was ik, met mijn zwarte haren en bruine ogen, het op één na donkerste jongetje van de klas? In elk geval stoeiden wij: in mijn herinnering dagenlang – elke ochtend tijdens de koffiepauze van juf Dreesens. Het ging er serieus aan toe – en toch ook weer niet. We beseften allebei dat het niet om het echie ging. Maar de toeschouwertjes eisten wel 'echte show', en dus moest het wel echt lijken. Zo won de één en dan weer de ander. En ik leerde, zonder het woord te kennen, wat sportiviteit was.

Pascal Delheye (1978)

Cyclocrosscowboy Pascal met broer Ghislain.

Vanaf mijn vier jaar mocht ik dagelijks meehelpen op de boerderij in Houthulst, een beruchte gemeente in het Wilde Westen van Vlaanderen. Hoe fysieker de karweien, hoe liever ik ze deed. Echte sportmomenten waren daarentegen vrij zeldzaam, en al zeker in clubverband. Schaken deden we graag tijdens de lange winteravonden. Ook wat recreatieve sport op zaterdag of zondag. Op de fiets of op de pony. Samen met mijn grote broer had ik een cyclocrossparcours aangelegd op en rond de boerderij. Recreatieve competitie op het scherp van de snee. Zalig was dat. En soms sprong ik als een clowneske cowboy van mijn pony op mijn stalen ros en klopte ik mijn broer op de meet. Of beeld ik me dat nu in? Altijd oppassen met mémoires. Toch?

Jan Luitzen (1960)

Hoogtepunt in Jans sportcarrière: het winnen van het pinkstervoetbaltoernooi op 31 mei 1971, als 10-jarige aanvoerder van het pupillenfital A4 van Vlug en Vaardig in Amsterdam.

Geen idee waarom, maar tijdens een simultaanseance bij Vroom & Dreesmann in de Kalverstraat in 1971 schaakte mijn held Piet Keizer ook mee. Ik was met mijn tien jaar de jongste deelnemer en het had de organisatie een aardige gedachte geleken om mij naast de Ajax-coryfee te laten zitten.

Mijn vader – afdelingsmanager bij V&D – baalde als een stekker dat hij als zesde van de dertig deelnemers door Genna Sosonko werd mat gezet. Toch een afgang, eerder dan je zoon uitgeschakeld worden. De befaamde linksbuiten leek dat wel gemakkelijk te vinden en gebaarde naar mijn pa dat hij zich nu niet met mijn zetten moest gaan bemoeien. Een paar minuten later stond de schaarspecialist zelf ook mat. Geen probleem: nog steeds speelde dat ironische lachje om zijn krullippen.

Na nóg tien minuten was het met mij ook gebeurd. Keizer zette mijn koning weer overeind en feliciteerde mij met mijn knappe aanvalsspel. Omdat ik slecht tegen mijn verlies kon, keek ik kennelijk nogal chagrijnig, want Piet zei: 'Goed zo, jongen, je hebt verloren, maar dat wil nog niet zeggen dat je dat leuk hoeft te vinden.'

Wim Zonneveld (1950)

Wim in de C2 van HBS Schiedam anno 1964 (het befaamde 'kampioensteam' van dat jaar!).

Vanuit Mathenesse in Schiedam was Sparta op Spangen binnen loopafstand. Je mocht er een kwartier voor tijd gratis in. Na afloop De Spogchits, met wat voetbalfoto's en een snel gestencild velletje met eindstanden erin ingevouwen. Koetjesrepen (cacaofantasie). Op zaterdag voor België-Holland naar Rotterdam-Antwerpen, op de houten tribune.

Wat later met pa naar De Kuip. Tweede ring, dat was andere koek. Feyenoord-Volendam 4-2, Schraafland, Kerkum, Kraay, Moulijn, Schouten. Dick 'De Knoest' Tol uit het veld gestuurd. Nergens terug te vinden, toch ben ik er geweest. De Ronde van Schiedam, op de Warande. Bart Zoet, Piet Rentmeester. Honkbal, Nederland-Wiesbaden Flyers, op Harga.

COLOFON

Redactiecommissie

Pascal Delheye, Marnix Koolhaas, Jan Luitzen & Wim Zonneveld

Medewerkers

Thomas Ameye, Theo Bollerman, Wilfred van Buuren, Fons Kemper, Onno Kusters, Ruud Stokvis en Jurryt van de Vooren

Redactieadres

de SPORTWERELD
Postbus 11781, 1001 GT Amsterdam
E-mail: info@desportwereld.nl
Bankrelatie:
Rabobank Uitgeest 15.21.09.609
Kamer van Koophandel:
Amsterdam 41215142
ISSN: 15697169

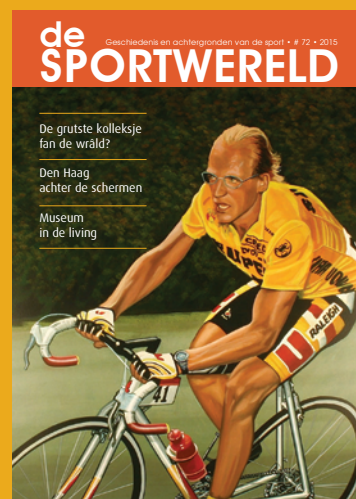
Vormgeving en drukwerk

www.sportservicedrukwerk.nl

Abonnementen

de SPORTWERELD verschijnt vier keer per jaar. Het magazine voor geschiedenis en achtergronden van de sport is alleen beschikbaar voor abonnees en medewerkers van Stichting de Sportwereld. Contributie per jaar: abonnees en medewerkers € 20, instellingen € 25. Zonder automatische incasso worden deze prijzen met € 1 verhoogd. U kunt abonnee worden door het 'reactieformulier magazine' op de website - onder de knop 'magazine' - in te vullen en te verzenden.

Overname uit deze uitgave is alleen toegestaan met toestemming van de redactie.

Stichting de Sportwereld

de SPORTWERELD, magazine van stichting de Sportwereld, geeft informatie over activiteiten van de stichting. Daarnaast bevat zij artikelen, interviews, boekbesprekingen en ander nieuws over de geschiedenis en achtergronden van de sport. Stichting de Sportwereld stelt zich ten doel: het bevorderen van de kennis van de geschiedenis en de achtergronden van de sport in Nederland. De stichting bevordert sporthistorisch onderzoek en zet zich in voor het behoud van het sportief cultureel erfgoed. Zij tracht dit doel te bereiken door het organiseren van bijeenkomsten (lezingen, studiedagen en werkgroepen), door het vervaardigen van publicaties (nieuwsbrieven en boeken) en door het leggen van contacten tussen beoefenaren van en geïnteresseerden in de geschiedenis en achtergronden van de sport.

Stichtingsbestuur

Pieter Breuker (voorzitter), Remco van Dam, Marjet Derks, Thijs Kemmeren, Fons Kemper

Projectcoördinator

Wilfred van Buuren

Webmaster

info@desportwereld.nl

surf naar de website van magazine *de SPORTWERELD*

www.desportwereld.nl